

Lietuvos totoriai

Nr. 2 (180)

2024 m. balandis–birželis

ISSN 1822–2072

VILNIUJE BUVO PAMINĖTOS KRYMO TOTORIŲ TREMTIES 80-OSIOS METINĖS

Adas JAKUBAUSKAS

Gegužės 18 d. šalia paminklo tremtiniams prie buvusių KGB rūmų, Aukų gatvės skvere Vilniuje, įvyko minėjimas, skirtas Krymo totorių tremties 80-osioms metinėms paminėti. Renginį vedė Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas Motiejus Jakubauskas. Jame pasisakė prof. Adas Jakubauskas – Lietuvos Respublikos Prezidento atstovas Ukrainos Krymo Autonominės Respublikos ir Sevastopolio miesto deokupacijos ir reintegracijos patariamąsios komisijos narys, Ukrainos Nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Lietuvoje Petro Beshta, Lietuvos Respublikos Seimo narė Dalia Asanavičiūtė, Krymo totorių atstovas Alim Polyakh, kiti kalbėtojai. Neformalų Krymo totorių himną „Guzel Kryym“ (Gražusis Krymas) atliko Trakų krašto totorių bendruomenės folkloro kolektyvas „Efsane“ (meno vadovė Elnara Churlu). Antra renginio dalis įvyko Ukrainos centre, T. Ševčenkos g. 31, Vilniuje, kur buvo demonstruojamas dokumentinis filmas „1944“, po kurio įvyko diskusija su Krymo ir Lietuvos totorių atstovais, buvo pristatyta meninė instaliacija „Po deportacijos“.

Prieš 80 metų, 1944 m. gegužės 18

d., prasidėjo priverstinė Krymo totorių deportacija – vienas žiauriausių Sovietų Sąjungos ir Josifo Stalino režimo nusikaltimų. Per 200 tūkst. šios tautos atstovų per kelias dienas buvo iškeldinti iš savo namų ir deportuoti iš Krymo. Dešimtys tūkstančių jų žuvo. Šio nusikaltimo aukoms atminti Ukraina gegužės 18 d. mini Kovos už Krymo totorių teises dieną, pripažindama Krymo totorių deportaciją Krymo totorių tautos genocidu. Lietuvos Respublikos Seimas Krymo totorių deportaciją genocidu pripažino 2019 m. birželio 6 d., priėmęs specialią rezoliuciją.

Formali deportacijos priežastis buvo Krymo totorių kaltinimas kolaboravimu su nacistine Vokietija Antrojo pasaulinio karo metais – visa tauta buvo paskelbta „Tėvynės išdavikais“. Be kita ko, sovietų režimas kaltino Krymo totorius kovojus su sovietų partizanais Krymo okupacijos metu ir bendradarbiavus su nacių kariuomene.

Pasirengimas deportacijai prasidėjo dar prieš išlaisvinant Krymą iš vokiečių okupacijos. Sovietų kariuomenės Krymo puolamoji operacija, dėl kurios vokiečiai buvo išstumti iš pusiasalio, truko nuo 1944 m. balandžio 8 d. iki gegužės 12 d. Tačiau dar prieš jai pra-

sidedant Josifo Stalino režimas pradėjo kurti Krymo totorių iškeldinimo planą. Visų pirma Stalino vadovaujamas Valstybės gynybos komitetas balandžio 2 d. ir gegužės 11 d. pritarė deportacijai. Nutarime rašoma: „Visus totorius iškeldinti iš Krymo teritorijos ir visam laikui apgyvendinti juos kaip specialiai perkeltus asmenis Uzbekijos SSRS teritorijose. Iškeldinimą pavesti SSRS NKVD. Įpareigoti SSRS NKVD užbaigti Krymo totorių iškeldinimą iki 1944 m. birželio 1 d.“.

Gegužės 18-osios naktį tūkstančiai moterų, vyrų, vaikų, karo invalidų ir

senelių per kelias valandas buvo iškeldinti iš savo namų, suvaryti į perpildytus gyvulinius vagonus ir išsiųsti už kelių tūkstančių kilometrų nuo gimtųjų Krymo kaimų ir miestų. Didžioji dalis tremtinių atsidūrė atokiose Vidurinės Azijos ir Sibiro vietovėse, kita dalis – įvairiuose RSFSR regionuose.

Prieš deportaciją mažiausiai 20 proc. visų Krymo gyventojų buvo Krymo totoriai. Istorikai apskaičiavo, kad 1940 m. Kryme gyveno apie 1,12 mln. gyventojų, iš kurių mažiausiai 218 000 (19,4 proc.) buvo Krymo totoriai.

Deportacijai vykdyti į Krymą buvo perkelta apie 20 000 NKVD vidaus kariuomenės karių. Tris dienas – 1944 m. gegužės 18-20 d. – tęsėsi pagrindinis trėmimų etapas. Gegužės 18 d. 3 val. ryto NKVD būriai pradėjo prievarta iškeldinti Krymo totorius iš namų ištisomis šeimomis. Jiems susirinkti buvo duodama nuo kelių minučių iki pusvalandžio, o žmonės iš namų buvo išvedami grasinant ginklu. Tada juos sodino į vežimus arba sunkvežimius ir

vežė į geležinkelio stotis.

Į tremtį žmonės buvo vežami uždaurose, perpildytuose gyvuliniuose vagonuose. Kelionė galėjo trukti iki kelių savaičių, tremtiniams kelyje trūko oro, vandens ir maisto.

Apie 44,6 proc. deportuotųjų mirė kelyje arba pirmaisiais keleriais gyvenimo tremtyje metais. Iki 1947 m. bendras deportuotų Krymo totorių skaičius pasiekė 238 000. Absoliučiais skaičiais tai reiškia, kad vadinamosiose „specialiosiose gyvenvietėse“ galėjo mirti iki 110 000 Krymo totorių. Daugelis „specialiųjų persikėlėlių“ turėjo dirbti po 11-12 valandų per parą be poilsio dienų, gaudami vos 200-400 g duonos per dieną. Tremtiniai turėjo išgyventi sunkiomis sąlygomis, kartais net žeminėse.

Rusija 2014 m. pradėjo naują represijų bangą prieš Krymo totorius. 2014 m. aneksavus Krymą, Maskva pradėjo neteisėtą Krymo totorių persekiojimo, suėmimų ir teismų bangą, siekdama užgniaužti Krymo totorių kultūros ta-

patybę ir bet kokius bandymus priešintis Rusijos okupacijai. Dešimtys Krymo totorių per šiuos metus atsidūrė už grotų – tiek pusiasalyje, tiek Rusijoje, kur jiems skirtos baismės sufabrikuotose bylose. Pasak nuolatinės Ukrainos prezidento atstovės Kryme Tamilos Taševos, nuo 2023 m. pabaigos Rusija dėl politinių priežasčių uždariusi laiko daugiau kaip 190 okupuoto Krymo gyventojų, iš jų apie 120 Krymo totorių.

Tarp Krymo totorių, kurie pastaraisiais metais tapo Kremliaus kalniais ir be jokios priežasties priversti ilgus metus praleisti už grotų, yra žinomas Krymo žmogaus teisių gynėjas ir visuomeninio judėjimo „Krymo solidarumas“ koordinatorius Serveras Mustafajevs, Krymo totorių Medžliso pirmininko pavaduotojas, žinomas Krymo politologas ir žurnalistas Narimanas Dželialas.

Renginį organizavo Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga, Trakų krašto totorių bendruomenė, Ukrainos centras, Ukrainos šeštadieninė mokykla Vilniuje, Ukrainos ambasada Lietuvoje.

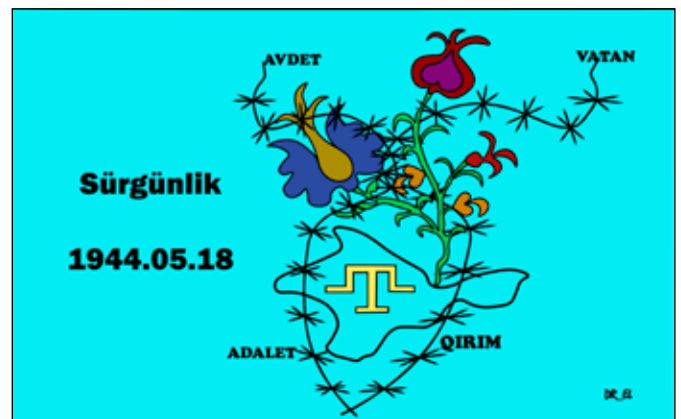
Kaune paminėta Krymo totorių tautos genocido 80-ios metinės

«Gegužės 17 d. 16.30 val. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių Sąjungos (LPKTS) (Laisvės al. 39, Kaunas, 2 aukštas) salėje vyko renginys, skirtas Krymo totorių tautos genocido iš gimtojo Krymo į Vidurinę Aziją ir Sibirą 80-osioms metinėms paminėti.

Renginį organizavo bei pravedė Elvira Drozdova ir poetė, visuomenininkė, knygos mėgėjų draugijos pirmininkė Dalia Poškienė.

Krymo totorių tautos genocido aukų atminimo dienos (1944-2024) buvo atidaryta ukrainiečių dailininkų paroda «Sürgünlik» (Tremtis).

Parodos metu buvo pristatyti darbai O. Kustovsky, N. Titov, S. Brylov, E. Drozdova, A. Yermolenko ir plakatai, kuriuos sukūrė Krymo totorių išteklių centras ir tarptautinio judėjimo už Krymo deokupaciją ir solidarumą su Krymo totoriais #LIBERATECRIMEA aktyvistai, kaip dalis informacinių kampanijų „Nesmerkta vakar tai kartojasi šian-

dien“, „Nusikaltimas turi būti pasmerktas“, „Diskriminacija tęsiasi“, o profesionalią išvaizdą įgijo ukrainiečių menininko Andriy Yermolenko dėka.»

Fotografijų autorius – K. Z. Šafranavičius

Krymo totorių deportacijos vaizdai

1944 metų naktį iš gegužės 17-osios į 18-ąją prasidėjo Krymo totorių trėmimai, kurie tęsėsi keletą dienų; žmonėms buvo duota maždaug 10–30 minučių susikrauti daiktus, o po to jie sunkvežimiais buvo vežami į geležinkelio stotis. Iš stočių Krymo totoriai su konvojumi krovininiais ir gyvuliniais vagonais buvo siunčiami į tremties vietas. Taip prasidėjo juodasis tremties kelias. Kelias, kuriame žuvo daug žmonių, buvo ilgas, sekinantis, keliaujant antisanitarinėmis ir nežmoniškoms sąlygomis, trūkstam maisto.

Tai pasakojimai apie deportuotus asmenis, kuriems pavy-

ko ne tik išlikti vykstant tuo juoduju keliu ir išgyventi atšiauriomis sąlygomis tremties vietose, bet ir sugrįžti į gimtąjį Krymą. Būtent Kryme 2004–2011 metais šie tremtiniai su manimi pasidalijo savo istorijomis.

AFIZE – „Juodasis tremties kelias mano atmintyje išliko it palei geležinkelio bėgius gulinčių lavonų vaizdai.“

Vos traukiniui pajudėjus, pažvelgiau pro nedidelį plyšelį, pro kurį pamačiau žuvusiųjų kūnus, suvyniotus į apklotus ir gulinčius palei geležinkelio bėgius.

Dar niekada nemačiau tiek daug negyvų žmonių. Mane

ir gąsdino, ir žavėjo tokios gausybės lavonų vaizdas. Aš, nepaisant savo jauno amžiaus, supratau, kad galiu būti dar vienas kūnas, gulintis šalia geležinkelio bėgių. Man atrodė, kad kiekvienas kūnas tarsi nata, sudaranti nesibaigiančią melodiją... Užsimerkiau ir įsivaizdavau žemėlapij to kelio, šalia kurio vietoj kūnų buvo rašomos natos. Įsivaizdavau, kaip šios natos sudaro vieną melodiją, graudžią, liūdną, visam gyvenimui paliekančią sieloje žaizdą.

Iš pradžių verkiau, vėliau nebeliko nei ašarų, nei vandens, nei maisto... Mama bandė mus apkabinti, tarsi norėdama apsaugoti nuo viso šio siaubo ir skausmo. Jaunesnieji broliai ilgai ir nepaguodžiamai verkė, atrodė, kad jų, kaip ir kitų vagonėse esančių mažiųjų, nuraminti bemaž neįmanoma. Man atrodė, kad visi aliai vieno čia esantys nesusivokė ir jautė baimę. Mačiau baimę savo motinos akyse, kitų moterų akyse. Kelionės pradžioje vagonėse buvo daug žmonių, visiems prisėsti vietos neužteko, o juo labiau miegoti atsigulus. Buvo tvanku, trūko oro. Vagono dugną dengė galvijų ir suplėkusio šieno kvapas. Kiek vėliau supratome, kad suplėkusiame šiene daug utėlių, jos lindo po drabužiais ir negailėstingai kapojo visą kūną. Maisto ir vandens buvo per mažai, mama suspėjo su savimi pasiimti tik duonos ir nedidelį indelį kriaušių košės. Šios uogienės skonį prisiminsiu visą gyvenimą. Pamenu, kaip bandėme pasiekti paskutinius uogienės lašelius, kišdami pirštus ir jais valydami stiklainio sienelės, o po to juos laizydami. Net ištuštintas šis stiklainėlis neprarado savo vertės, nes tapo vandens laikymo indu. Kaip tada gailėjaisi, kad jis buvo toks mažas. Sustojus traukiniui, vandens ieškodavome visur, kur tik įmanoma: rinkome lietaus vandenį ir net vandenį iš balų, jei tokių, mūsų laimei, pasitaikydavo. Ir niekas nežinojo, kiek laiko mums teks važiuoti, kur mus veža ir kodėl išvis su mumis visa tai vyksta.

Po kelių dienų nuo kelionės pradžios pradėjo mirti žmonės – mirtis nesigailėjo nieko. Mirė ir seni žmonės, ir vaikai, kai kurie jų dar visai kūdikiai. Dažniausiai seni žmonės mirė tyliai: paprastai melsdamiesi, tarsi patys sau šnabždėdami žodžius, o kažkurią akimirką jų malda nutrūkdavo ir tuomet pasigirdavo paskutinis atodūsis...

Maži vaikai mirė tyliai, tik kartais [jų mirtis] lydėdavo ilgas verksmas, nutrūkdavęs amžiams. Po to sekė garsus ir neviltingas kupinas, sielą draskantis motinų šauksmas. Čia esančiųjų akys taip pat prisipildydavo ašarų ir atrodė, kad bendra neviltingas mūsų širdis pripildo siaubo.

Mirusiųjų kūnai buvo kraunami į vieną kampa, uždengiami apklotais. Iš pradžių jų pakako, o mažiųjų kūnus moterys uždengdavo savąja marama*. Mano mama taip pat turėjo maramą, vieną vienintelę maramą, ryšėtą ant galvos, tačiau sūnų, kuriuos prarijo juodasis mirties kelias, buvo du...

Nežmoniškos sąlygos daugeliui neleido išgyventi, bet dar blogiau buvo tai, kad jų nebuvo galima laidoti pagal tradicijas ir atlikti ritualus. Girdėjau suaugusiuosius tariantis, ką daryti su mirusiais, kaip juos palaidoti. Vienoje iš stotelių, kai konvojaus pareigūnas šaukė: „Ar mirusiųjų yra?“, kažkas, padėjęs išnešti kūnus, apdėjo kūną akmenimis (jų aplink buvo daug). Tikriausiai tuomet buvo pradėta ant mirusiųjų kūnų dėlioti akmenis. Tačiau [taip būdavo] ne visada. Kartais akmenų neužtekdavo, kartais jų tiesiog nebūdavo, bet dažniausiai konvojaus pareigūnas būdavo nepatenkintas mūsų veiksmais.

Todėl kai kurie kūnai būdavo apdengiami akmenimis, o kai kurie – ne. Tačiau labiausiai stebėjau ir meldžiausi, kad

kūnai iš vagonų nebūtų išmetami traukiniui važiuojant. Buvo labai baisu matyti, kaip kūnas išmetamas iš vagono, ir dundant ratams girdėti, kaip lavonas trenkiasi į žemę...

Duslus nemalonus garsas dar labiau nužmogino juodojo kelio melodiją, įkalintiems žiūrovams leisdamas suprasti, kad kiekvienas iš jų gali tapti kitas. Nuo šio garso ne tik aš, bet ir daugelis žmonių vagonėse krūpteldavo. Visa tai lydėjo maldos ir Korano ajatų skaitymas. Mirusiųjų kūnai, išmesti iš vagonų, atsiskirdavo nuo šių „kapinyno natų“, nes gulėjo ne taip lygiai, tvarkingai ir nuolankiai; jie nebuvo įsupti į apklotus, o juo labiau neapdėti akmenimis... Jie suardė juodojo kelio begalinės melodijos taktą... Tai buvo nežmoniška. Bet ar buvo bent kiek žmogiškumo tame kelyje? Sunku pasakyti. O aš dažnai galvodavau: „Kaip Visagalis leido, kad tai įvyktų?“ Tačiau ašarų beveik nebuvo, tikriausiai todėl, kad labai trūko ir vandens, ir maisto.

Dažnai žiūrėdavau ir galvodavau: „Ar pasieksiu kelionės tikslą, ar mirsiu vagonėse?“, „Ar mano kūną įvynios į antklodę ir apdės akmenimis, ar tiesiog išmes traukiniui judant?“ Juk labiausiai man nesinorėjo, kad mano kūnas būtų išmestas iš riedančio traukinio. Va tokia buvo šešiametės Krymo totorių mergaitės, judančios mirties keliu, svajonė...

Ir dar aš dažnai įsivaizduodavau, kaip gyva pasiekiu kelionės tikslą. Kaip išlipu iš vagono, o saulė skaisčiai šviečia, šalia [čiurlena] vėsus upelis, žaliuoja žolė ir [auga] medis su skaniais sultingais vaisiais. Tikriausiai ši mintis man padėjo pasiekti kelio galą ir nenumirti, tačiau kelio pabaigoje nebuvo nei žalios žolės, nei vėsus upelis, o juo labiau medžių su sultingais vaisiais...“

* Marama – moteriškas Krymo totorių galvos apdangalas, dažniausiai baltas, siuvinėtas.

Grožinė istorijos adaptacija – Elvira Drozdova
Iš ukrainiečių kalbos vertė – Asta Merkevičienė

2024-05-18 Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko tradicinis muziejų nakčiai skirtas renginys. LDK generolo Juzefo Bieliako Lietuvos totorių karo istorijos klubo narys K. Z. Šafranavičius su istorinės patrankos įgula atliko tris šventei skirtus šūvius. Procedūrai vadovavo karo istorikas Arvydas Pociūnas.

**Nuotrauka iš VDKM fondų
LT informacija**

NEMĖŽIO TOTORIŲ BENDRUOMENĖ PRIĖMĖ SVEČIUS IŠ JAV VYRIAUSYBĖS

Kovo 26 d. Tautinių bendrijų namuose svečiavosi JAV Vyriausybės atstovai. Kaip pabrėžė į susitikimą atvykusi JAV Valstybės departamento Specialioji atstovė rasinės lygybės ir teisingumo klausimais Desirée Cormier Smith, jų vizito tikslas – susipažinti su Lietuvos tautinėmis mažumomis, išsiaiškinti, kaip JAV vykdoma politika padeda apsaugoti pažeidžiamiausių grupių teises, surasti naujų partnerių, kovojant su ksenofobija, rasine ir kita nelygybe. Susitikime dalyvavusi JAV Aplinkos apsaugos agentūros administratoriaus padėjėjos vyriausioji pavaduotoja Teresė Segovija papildė, kad ją domina, kaip aplinka veikia marginalizuotus žmones, kaip užtikrinama, kad visi būtume lygūs prieš įstatymą.

Apie Tautinių bendrijų namus ir jų įtaką tautinių bendrijų veiklai pasakojo VšĮ Tautinių bendrijų namai direktorius Gžegož Miloševič. Ypač didelį dėmesį direktorius atkreipė į šios įstaigos pagalbą tautinėms mažumoms mokantis valstybinės kalbos. Dauguma jų – ukrainiečiai. Tokias galimybes iš kariaujančios Ukrainos pasitraukusiems žmonėms suteikė JAV ambasada Lietuvoje, pasirūpinusi, kad jų valstybė tam skirtų lėšų“, – kalbėjo Gžegož Miloševič.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos vadovas Motiejus Jakubauskas pristatė savo bendruomenės veiklą, Vilniaus m. baltarusių klubo „Siabryna“ vadovas Valentin Stech apžvelgė istorines baltarusių sąsajas su Lietuva. Vilniaus ukrainiečių bendrijos vadovė Natalija Šertvytienė pristatė savo bendrijos rūpimus klausimus, Lenkų diskusijų klubo narė žurnalistė Ewelina Mokrzecka akcentavo, kad Lietuva neturi Tautinių mažumų įstatymo. Vilniaus lenkų kultūros namų direktorius komercijai Vladislav Voinič papasakojo apie jo atstovaujamos įstaigos veiklą, pažymėdamas, kad ji atvira visiems, nepaisant tautybės, religinių įsitikinimų, rasės. Apie romų bendruomenės veiklą kalbėjo Baltijos romių asociacijos pirmininkė Vaiva Poškutė-Kovalyuk, Lietuvos romų bendruomenės pirmininkas Ištvan Kvik. Kalbėta apie socialinį verslą ir pagalbą jam vystyti.

Desirée Cormier Smith, atsakydama į pateiktus klausimus, patikino, kad JAV nėra tautinėms mažumoms skirto įstatymo, bet yra įstatymas, draudžiantis tautinę ir rasinę diskriminaciją. Tik, pasak jos, žiniasklaidoje neišvengiama to įstatymo pažeidimų.

Tautinių mažumų departamento pasiūlymu po susitikimo tautinių bendrijų namuose JAV Vyriausybės atstovai apsilan-

Delegacija sutinkama prie Mečetės Nemėžyje

kė Nemėžio totorių bendruomenėje. Nemėžyje delegaciją pasitiko Nemėžio bendruomenės pirmininkas Artūras Muchlia. Pirmininkas pristatė bendruomenės veiklą, papasakojo ir parodė Nemėžio mečetę. Kulinarinį paveldą pristatė Svetlana Muchlia, pavaišinusi šimtalapiu bendruomenės namuose.

LT informacija

Piotras Grigorenko – Krymo totorių gynėjas

(Pagal tyrimus apie disidentą ir teisių gynėją Piotrą Grigorenko parengė Asija KOVTUN)

Piotras Grigorenko gimė 1907 m. Tavričeskajos gubernijoje, Rusijos imperijoje, mirė 1987 m. Niujorke, JAV. Jo gyvenime aiškiai atsekami du etapai, kuriuos reikėtų vadinti visiškai priešingais savo įsitikinimais, tikslais ir misija. Pirmoje gyvenimo pusėje jis buvo Antrojo pasaulinio karo dalyvis, didvyris, turintis karinius laipsnius ir apdovanojimus. Tačiau sėkminga generolo karinė karjera nenuslopino troškimo ieškoti tiesos. Vėlesni karo įspūdžiai atsispindės Piotro Grigorenko atsiminimų knygoje iškalbingu pavadinimu „Pogrindyje ga-

lima sutikti tik žiurkes“ (Niujorkas, 1981) ir savilaidos būdu platinamame straipsnyje „Istorinės tiesos slėpimas – nusikaltimas prieš tautą“ (1967). Knygoje Grigorenko pasakoja savo išgyvenimus ir istoriją – nutrukusią sėkmingą karinę karjerą, kalėjimus, psichiatrines ligonines ir susidūrimus su valdžia. Jis rašo apie pareigūnus, mokslininkus, kareivius ir generolus, žmogaus teisių gynėjus ir KGB agentus. Dokumentinė knyga skaitoma kaip įdomus nuotykių romanai. Grigorenko Antrojo pasaulinio karo istorijos interpretacijos skyrėsi nuo ofici-

aliosios istoriografijos. Nuolat apmąstydamas ir stebėdamas sovietų tikrovę, jis tapo aršiu sovietinio režimo priešininku, disidentinio judėjimo nariu, žmogaus teisių gynėju, Ukrainos Helsinkio grupės įkūrėju, Maskvos Helsinkio grupės nariu. Aktyviai dalyvauti disidentinėse akcijose ir vadovauti žmogaus teisių judėjimams P. Grigorenko pradėjo septintojo dešimtmečio viduryje. Jis gynė disidentus, ėjo į demonstracijas ir kreipėsi į valdžią, kad ši nutrauktų neteisėtą disidentų persekiojimą. Jis buvo kelių literatūrinių kūrinių autorius. Vienas iš jų „Apie specialiąsias psichiatrines ligonines (durdomus)“, paremtas jo asmenine patirtimi. Dėl disidentinės veiklos jam buvo paskirta teismo psichiatrinė ekspertizė. 1964 m. balandį psichiatrijos komisija pripažino jį psichiškai nesveiku – generolas pirmą kartą maždaug metus buvo laikomas psichiatrijos ligoninėje. Po metų priverstinis gydymas buvo nutrauktas, tačiau Grigorenko neteko generolo laipsnio ir pensijos. 1961 m. šalies socialinės padėties supratimas leido jam išsakyti mintį, kuri buvo aktuali ir po kelių dešimtmečių. Jis perspėjo, kad asmenybės kultas gali pasikartoti, kad būtina stiprinti rinkimų demokratiškumą, rinkėjų atsakomybę.

Šeštame XX a. dešimtmetyje jis susipažino su tautų, per karą deportuotų iš savo pirmųjų gyvenamųjų vietų, tarp jų ir Krymo totorių, problema. Jo draugas Aleksejus Kosterinas, rusų rašytojas ir žmogaus teisių gynėjas, nagrinėjo Kaukazo tautų ir Krymo totorių deportacijos klausimus. Per jį Krymo totoriai susipažino su Piotru Grigorenka, vienu pagrindinių žmogaus teisių gynėjų. Grigorenko padėjo Krymo totorių judėjimui išeiti iš izoliacijos. Šie tragiški įvykiai tampa svarbiausiu jo veiklos interesu. Netrukus Grigorenko tapo ne tik stebėtoju, bet ir aktyviu judėjimo už Krymo totorių sugrįžimą į Krymą dalyviu. Būtent Piotras Grigorenko padėjo Krymo totorių visuomeniniam judėjimui išeiti iš izoliacijos, supažindino šalį ir pasaulį su tragiškomis tautos istorijos aplinkybėmis.

1977 m. Piotras Grigorenko, gavęs leidimą vykti gydytis į Jungtines Amerikos Valstijas, išvyko iš Sovietų Sąjungos. Kaip ir daugeliui disidentinio judėjimo veikėjų, 1978 m. jam buvo atimta sovietinė pilietybė. Jungtinėse Amerikos Valstijose P. Grigorenko ir toliau aktyviai dalyvavo žmogaus teisių gynimo veikloje. Vienoje iš savo kalbų 1979 m. jis toliaregiškai įspėjo apie savo gimtosios Ukrainos ateitį. Jis kalbėjo apie būsimą kovą už Ukrainos išlaisvinimą iš esamos padėties. Šalį reikės išlaisvinti ir turėti tam paruoštus ginklus.

Piotras Grigorjevičius Grigorenko mirė 1987 m. vasario 21 d. Niujorke. Palaidotas ukrainiečių kapinėse.

1967 m. pradžioje, rengiantis Spalio revoliucijos 50-osioms metinėms, Krymo totorių nacionalinio judėjimo aktyvumas didėjo. Vyriausybė buvo priversta spręsti Krymo totorių problemą, kad išvengtų rimtų politinių ekscesų. Nuo to laiko į Vakarus pateko įvairūs dokumentai apie Krymo totorių padėtį. Tokie liudijimai perduoti aktyviai dalyvaujant Helsinkio grupės nariui Piotru Grigorenko. Medžiaga nuolat spausdinta disidentų judėjimo informaciniame leidinyje „Dabartinių įvykių kronika“. Taigi viename pirmųjų Maskvos Helsinkio grupės informacinių biuletenių pasirodo informacija, kad tremties vietose Krymo totorių vaikai neturėjo mokyklų gimtąja kalba, žmonės neturėjo jokių tautinės kultūros įstaigų, neturėjo spaudos savo kalba. Antrojo pasaulinio karo dalyvių ir fronte žuvusių Krymo totorių šeimos ir po karo gimę vaikai taip pat buvo

P. Grigorenko susitikime su JAV prezidentu Dž. Karteriu

kaltinami „tėvynės išdavyste“. Kryme, deportavus pirmuosius jo gyventojus, buvo sunaikinti materialinės ir dvasinės kultūros paminklai. Buvo sudeginti visi laikraščiai, žurnalai ir knygos, net „marksizmo klasikų“ kūriniai Krymo totorių kalba. Buvo griauamos mečetės, musulmonų kapinės suljgintos su žeme, antkapiniai paminklai panaudoti kaip statybinė medžiaga naujoms statyboms. Totoriški miestų, kaimų ir gatvių pavadinimai buvo pakeisti rusiškais. Buvo perrašinėjami seni ir rašomi nauji istoriniai veikalai, kuriuose iškraipoma Krymo totorių istorija nuo seniausių laikų iki šių dienų, siekiant ištrinti jų istoriją.

1956 m. LKP CK XX suvažiavimas pasmerkė „asmenybės kulto laikotarpio klaidas“ ir kalbėjo apie „lenininių demokratijos principų atkūrimą“. 1956 m. išleistas dekretas „Dėl totorių tautybės piliečių“. Tačiau jis negalėjo ištaisyti Krymo totoriams padarytų neteisybių. Po šio dekreto prasi-dėjo aktyvus Krymo totorių judėjimas už grįžimą į Krymą.

Galiausiai 1967 m. rugsėjo 5 d., po daugybės Krymo totorių protestų, buvo priimtas dekretas dėl Krymo totorių. Vietinėje spaudoje ir oficialiame TSRS Aukščiausiosios Tarybos leidinyje „Vedomosti“ paskelbtame dekrete buvo panaikinti valstybinių institucijų sprendimai toje dalyje, kurioje buvo pateikti kaltinimai anksčiau Kryme gyvenusiems totorių tautybės piliečiams. Tačiau dekrete teigta, kad jie įsitvirtino Uzbekijos ir kitų sąjunginių respublikų teritorijoje, dalyvauja visuomeniniame gyvenime, užima aukštas pareigas, leidžiamas jiems skirtas žurnalas, transliuojamos radijo laidos. Šie teiginiai reiškė, kad Krymo totoriai saugiai gyvena naujose teritorijose ir jiems nereikia grįžti į savo istorines žemes.

Krymo totoriai su nepasitikėjimu perskaitė dekretą, kuriam jie buvo pavadinti ne „Krymo totoriais“, o „totorių kilmės piliečiais, anksčiau gyvenusiais Kryme“. Toks apibrėžimas susiaurino Krymo totorių tautybę, jie pradėti vadinti tiesiog totoriais. Iki mūsų laikų dokumentuose išlieka pavadinimas „totorius“ ir „totorė“ be patikslinimo „Krymo“. Reikia pridurti, kad 1956 m. Krymo totoriai, kompaktiškai gyvenantys vietos regionuose, gavo pasus. Tačiau pasas buvo išduodamas tik pasirašius dokumentą dėl atsakymo pretenzijų į namus ir turtą Kryme iškeldinimo ir deportacijos metu. Be tokio parašo pasas nebuvo išduodamas.

Tačiau daug šeimų iš įvairių Vidurinės Azijos vietų išvyko tais metais į Krymą. Keliavo didžiulės totorių šeimos – su pagyvenusiais tėvais, kurie svajoto numirti gimtinėje, ir su vaikais,

kurie niekada nebuvo matę Krymo, bet iš tėvų perėmė svajonę apie Krymą. Nuo dekreto paskelbimo iki 1967 m. gruodžio mėn. į Krymą atvyko apie 1200 šeimų, t. y. apie 6 tūkst. Krymo totorių. Tačiau tik dviem šeimoms ir trimis viengungiams pavyko atlikti visus formalumus, būtinus įsikūrimui „teisėtu pagrindu“. Štai kaip šį valdžios sprendimą įvertino žmogaus teisių gynėjas, generolas Piotras Grigorenko: „Didžiausia niekšybė buvo ta, kad dekretas atėmė iš Krymo totorių teisę į savo tautą. Apie juos buvo parašyta: „totorių tautybės piliečiai, anksčiau gyvenę Kryme“. Lygiai taip pat galėjo būti parašyta: „totorių tautybės piliečiai, iki šiol gyvenantys Vengrijoje“. Bjauriausios veidmainystės viršūnė buvo tai, kad politinę reabilitaciją skelbiančiame dekrete visam laikui buvo įtvirtintas Krymo totorių išvaymas iš Krymo. Ir tai buvo padaryta niekingai, melagingai, šaltai. Antroje dekreto dalyje sakoma, kad „totorių tautybės piliečiams, anksčiau gyvenusiems Kryme, leidžiama gyventi visoje Sovietų Sąjungos teritorijoje, atsižvelgiant į pasų išdavimo taisykles. O pasų taisyklėse, kaip vėliau paaiškėjo, parašyta, kad Krymo totoriams neleidžiama apsigyventi Kryme“.

1968–1969 m. šalyje prasidėjo žmogaus teisių gynėjų ir Krymo totorių atstovų persekiojimas ir areštai. Krymo totorių organizacijos surinko tris tūkstančius parašų ir paprašė generolo Piotro Grigorenkos atstovauti jų interesams būsimoje teismo procedurose. Tačiau jis to padaryti negalėjo, nes dėl Krymo totorių bylos buvo suimtas. Jis buvo pripažintas psichiškai nesveiku ir kelerius metus praleido psichiatrinėje ligoninėje.

1989 m. lapkričio 14 d. buvo priimta deklaracija „Dėl neteisėtų ir nusikalstamų represinių veikslių, nukreiptų prieš

prievarta perkeltas tautas, pripažinimo.“ Krymo totoriai laukė išaiškinimo dėl Krymo autonomijos, kuri būtų pripažinta kaip Sovietų Sąjungos subjektas.

Valdžia dar kartą suklaidino tautas. Dokumentuose buvo teigiama, kad Krymas yra teritorinis vienetas, bet ne nacionalinė autonomija. Krymo totoriai primygtinai reikalavo tokios autonomijos. Jie pateikė keletą protesto pareiškimų prieš paskubomis atkurtą Krymo autonomiją. Pareiškimuose buvo teigiama – „Užuot atkūrus Stalino režimo neteisėtai likviduotą Krymo totorių valstybingumą, jų teritorijoje buvo sukurta dar viena rusakalbė respublika“.

1989 m. anksčiau deportuotiems Krymo totoriams buvo leista grįžti į gimtąsias vietas. 1989 m. pirmieji į Krymą atvykę Krymo totoriai patyrė visus šios „reabilitacijos“ privalyumus – beveik nė vienam iš jų nepavyko užsiregistruoti tėvynėje. Oficialiais duomenimis 1967 m. buvo užregistruoti 23 Krymo totoriai. Tuo metu į Krymą atvyko kelios dešimtys tūkstančių Krymo totorių. Dalis jų liko gyventi Kryme be ateities, be prošvaisčių, o dauguma įsikūrė artimiausiose Krymo prieigose, Ukrainos regionuose ir Krasnodaro krašte. Žemės klausimas taip pat buvo ir tebėra Krymo totorių ir Krymo valdžios institucijų santykių kliuvinys. XX a. dešimtajame dešimtmetyje repatriantai, negalėdami gauti ar nusipirkti žemės sklypo, užėmė apleistą žemę netoli Simferopolio ir sklypuose statėsi vadinamuosius „laikinuosius namus“ – nedidelius mūrinius namelius. Šias teritorijas vietos gyventojai vadino „protesto pievomis“. Kelių Krymo totorių kartų svajonė apie nacionalinę autonomiją taip ir liko neįvykdyta.

ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOS GYNĖJAI TOTORIAI

(*Tęsinys, pradžia LT Nr.3(177), LT Nr.4(178), LT Nr.1(179)*)

Jacek JAWORSKI

Vėliavas, įeinančias į didesnius karinius vienetus – pulkus, sudarė 1 rotmistras (lenk. rotmistrz), 2 kariūnai (lenk. podchorąży), 22 draugai (lenk. towarzyszy), vachmistras (lenk. wachmistrz) ir 1 trimitininkas (lenk. trębacz). Pulką sudarė 198 draugai ir tiek pat eilinių (lenk. pocztowy), 8 rotmistrai, 9 leitenantai (lenk. porucznik), 9 chorunžai (lenk. chorąży), 9 trimitininkai, felčeriai ir kalviai. Be šių pulkų Lietuvoje, prie Kosciuškos kariuomenės taip pat buvo suformuotas 200 raitelių lengvasis totorių pulkas iš Prienų pavieto. Jo komendantais buvo du nenurodyto rango totoriai iš garsios Ulanų giminės. Dar vienas sukilėlių totorių pulkas buvo pulkininko Baranovskio lengvosios kavalerijos pulkas, kuris sukilimo pradžioje perėjo pas rusus, bet netrukus kovėsi generolo J. Wielhorskio divizijoje.

Iš pradžių generolas Juzefas Bielakas atsisakė prisijungti prie Kosciuškos sukilimo. Jau senas, sutrikęs ir ligotas, jis dvejojo. Nors pulkininkas Jokūbas Azulevičius su savo 6-uju pulku nedelsdamas stojo sukilėlių pusėn ir Sokulkos mieste suvienijo pajėgas su 2-uju pulku, tuo metu Bielako ir jo 4-ojo pulko prisijungimo prie sukilimo reikėjo laukti. Generolas J. Bielakas buvo mūšiuose išvargintas senolis, bet, kaip pažymėjo gen. J. Sulkovskis, „turėjo pakankamai patirties kare ir daug drąsos“. Šių dviejų savybių jam pakako užimti jauno ir nepatyrusio kunigaikščio Pranciškaus Sapiegos vietą brigadoje. Tačiau netoli Slanimo apsuptas generolo Ciciano-

vo korpuso, Bielako pulkas nebegalėjo pasipriešinti. Generolas Juzefas Bielakas mirė 1794 m. birželį, o jo pulkui ėmė vadovauti Mustafa Murza Achmatovičius (Mustafa Murza Achmatowicz). Pulkas dalyvavo svarbiuose mūšiuose, pavyzdžiui, prie Krupčicų Palenkėje, dengdamas generolo Karolio Sierakovskio korpuso kairįjį sparną ir priversdamas rusų kavaleriją trauktis. M. Achmatovičius ne kartą vadovavo 3-iojo ir 4-ojo pulkų eskadronų puolimams, taip gelbėdamas besitraukiančius pėstininkus. Mažiau nei po mėnesio 4-asis Priešakinės sargybos pulkas dalyvavo Macejovicų mūšyje, atsidūręs lenkų pozicijų centre. Čia pulkas patyrė didelių nuostolių, o jo vadas pulkininkas Mustafa Achmatovičius mirė nuo žaizdų. Pulko likučiai prasiveržė į Varšuvą ir gynė ją nuo carienės Jekaterinos kariuomenės puolimo.

1794 m. balandį Vilniuje kilus sukilimui, jame dalyvavo daug Lietuvos totorių. Tarp vadų buvo ir pulkininkas Jokūbas Azulevičius (Jakub Azulewcz), patyręs karininkas iš senos totorių giminės. Birželio mėnesį jo vadovaujamas 6-asis totorių pulkas buvo perkeltas patruliuoti Bresto apylinkėse. Liepos mėn. pulkas įsiliejo į generolo Maciejaus Frankovskio (Maciej Frankowski) korpusą ir buvo išsiųstas padėti rusų apgultam Vilniui. Totorių pulkas užėmė silpniausią apgulto miesto vietą – Rodūnės kelią. Būtent čia rusai nukreipė savo kariuomenės puolimą. J. Azulevičius bandė gelbėti dramatišką situaciją, vesdamas savo pulką į puolimą. Deja, puolimas žlugo, o garbus pulkininkas žuvo, peršautas kulku.

Iš priešų užimto miesto totorių pulką išvedė pulkininkas Eljašas Sobolevskis (Eljasz Sobolewski). Jis nužygiavo su

juo į Varšuvą, kur su 318 likusių vyrų dalyvavo didvyriškai ginant Varšuvos Prahos įtvirtinimus.

Žlugus Vilniui, vienas iš sukilėlių vadų, pulkininkas Stefanas Grabovskis (Stefan Grabowski), sugalvoja drąsų planą, kaip įžengti į per Antrąjį padalijimą užimtas Lenkijos teritorijas. Liūto dalį jo 2 000 karių korpuse sudarė totorių formuotės. Tai buvo: smarkiai išretėjęs Mykolo Kirkoro 1-asis Priešakinės sargybos pulkas, M. Achmatovičiaus vadovaujamas 4-ojo Priešakinės sargybos pulko būrys ir mišrios sudėties Prienų pavieto savanorių būrys, vadovaujamas pulkininko Aleksandro Ulano. Privertęs rusų kavalerijos dalinius bėgti, korpusas pasiekė Viją (Ivje) ir, sudeginęs tiltą per Bereziną, įžengė į Minsko gubernijos žemes, visur vietos gyventojų sveikintas kaip išvaduotojas. Grabovskio pajėgos pasiekė Minską ir sukėlė paniką tarp rusų įgulos. Tačiau užimti miesto nepavyko, nes rusų kariuomenę sustiprino Dono kazokų pulkas. Tačiau prieš staigų lenkų, lietuvių ir totorių korpuso puolimą neatsilaikė Bobruiskas, kurio įgula atidavė savo ginklus nugalėtojams. Vėliau įvykęs nepasisekęs mūšis prie Glusko su generolo Barclay de Tolly kavalerijos daliniais ir iškart po to su generolo Pavelo Cicianovo pajėgomis privertė Grabovskį pasukti atgal į pietus ir garbingai pasiduoti. Iš daugybės šioje ekspedicijoje dalyvavusių totorių šiandien žinome tik keletą pavardžių: pulkininko Aleksandro Ulano, papulkininkio Mustafos Murzos Achmatovičiaus, leitenantų Ibrahimio ir Samuelio Kričinskių, rotmistro pavaduotojų (lenk. namiestik) Jušinskių ir Sulkevičių. Visų išvardyti neįmanoma, tačiau į daugelį totorių atkreipė dėmesį generolas Cicianovas, kuris netruko jų paminėti savo raporte.

Ginant Prahą, Varšuvoje susitiko Lietuvos musulmonų formuočių likučiai su žydų savanorių pulku. Rytuose diversijas vystė atvykęs iš Trakų vaivadijos totorius Mucha. Jis surinko savanorių būrį, su kuriuo peržengė sieną ir kurį laiką kovojo pasienyje.

Daug karininkų ir draugų iš totorių pulkų atsidadė kituose lietuvių Priešakinės sargybos pulkuose. Juzefo Jeleńskio, Kazimiero Romanovskio ir pulkininko Goričo pulkų vėliauose tarnavo po keletą totorių, iš viso kiekviename pulke – virš dvidešimt totorių karininkų.

Visi ulonų pulkai, tiek lietuviškieji Priešakinės sargybos, tiek Karališkosios gvardijos, to laikmečio amžininkų vaizduotėje užėmė ypatingą vietą. Tiek dėl savo parengimo lygio bei geros ginkluotės, tiek dėl jų gretose puoselėto patriotizmo, tiek dėl uniformų puošnumo. Tai liudija to meto dienoraščių įrašai, pavyzdžiui, Miro dragūnų pulko karininko Stanislovo Kosmovskio: „Karališkasis ulonų pulkas, vadovaujamas generolo Gorczycos, ir generolo Byševskio, kurio šefu vėliau tapo Viurtembergo princas, buvo visos kavalerijos karinių mokymų pavyzdys. Karalius įsakė visai nacionalinei kavalerijai, sekant ulonų pavyzdžiu, apsiginkluoti lengvomis ietimis, kurių viduryje buvo įtaisyti geležiniai strypai. Generolas majoras Pavelas Grabovskis (Pawel Grabowski), po 4-ojo Bielako pulko patikros, apie jį atsiliespė pačiais palankiausiai žodžiais: „Pulką radau sukomplektuotą, pagal etatus, tvarkingą ir tokios būklės, kokios jis gali ir turi būti... Raitininkai labai gerai parinkti, pulkas sudarytas iš jaunų žmonių, drąsių ir kariniuose mokymuose labai gerai besitreniruojančių. Visas pulkas susodintas ant labai gerų žirgų, kaip ir dera lengvajai kavalerijai“. Tai nebuvo pavienė nuomonė. Kitas to meto

liudininkas, bajoras Michalas Staženskis (Michał Starzeński) teigė: „Ulonų pulkai (lenciers) buvo aprenkti pagal vokiečių madą, nors iš pradžių jie dar buvo silpni, tačiau kareivių ir karininkų atrankos prasme jiems nieko netrūko“.

Būdami Lenkijos kariuomenės elitu, ulonų pulkai buvo naudojami reprezentaciniais tikslais. Per Konvokacinį seimą (Abiejų Tautų Respublikos seimas, kuris rinkdavosi mirus valdovui) juos matome stovinčius su apnuogintais kardais kaip savotišką garbės sargybą. Karaliaus ulonai į Švento Jono katedrą jojo visos karališkosios kavalkados priekyje, joje buvo prisaidintas karalius elektas Stanislovas Augustas Poniatovskis.

XVIII a. totorių uniformos daug kartų keitėsi, tačiau svarbiausi pokyčiai įvyko po Augusto III mirties. Jos nieko neperėmė iš tuo metu vis didesnę įtaką įgaunančio vokiško aprangos stiliaus. Kita vertus, daug elementų totorių pulkų mundurai perėmė iš lenkų karinės mados. Tačiau labiausiai pastebima vietos totorių aprangos įtaka. Čia pažymėsime, kad rytietiškas totorių uniformų pobūdis nebuvo paremtas XVIII a. pirmoje pusėje paplitusia rytietiška mada ir jos nekopijavo, o sudarė atskirą originalią tradiciją. Šią mintį gerai iliustruoja 1750 m. reikšmingas įvykis, kai pas karalių Augustą II atvyko totorių chano pasiuntinys. Jam ir palydos įvažiavimui į Varšuvą asistavo Lietuvos totorių Priešakinės sargybos vėliava. To meto kronikininkas ypač atkreipė dėmesį į tai, kad vietos totorius buvo sunku atskirti nuo jų tautiečių iš chano palydos: „Visi buvo vienodai apsirengę, pas visus buvo lankai, strėlinės ir panašūs kardai“.

Apie tai, kaip tuo metu galėjo atrodyti totorių uniformos, galima spręsti iš 1730 m. saksų kariuomenės stovyklos Zeithaine, į kurią iš Lenkijos buvo komanduoti du totorių pulko būriai, aprašymo. Jų išvaizda buvo labai reprezentatyvi ir būdinga visoms XVIII a. vidurio totorių karinėms formuotėms. Vokiečių kronikininkas įtraukė jų uniformų aprašymą: „Dviejų lenkų ulonų būrių mundurai yra mėlynai baltos ir raudonai baltos spalvos. Jų apranga yra lenkiško stiliaus, kurią sudaro ilga, siekianti batus tunika, lenkiško kirpimo rankovės, plačios mėlynos arba raudonos kelnės, prie kūno priglundę mėlyni ir raudoni kaptanai. Ant plikai nuskustų galvų dėvi paprastas be papuošimų kepurės, apsiūtas kailiais. Jų ginklai – kardai ir ilgus ietys su baltai mėlynos arba baltai raudonos spalvos vėliavėlėmis, pagal kurias būrius galima atpažinti. Kai kurie nešioja lankus ir strėlines su strėlėmis. Vadai išsiskiria brangiomis sidabru ir akmenimis inkrustuotomis strėlinėmis. Eiliniai dėvi žalios spalvos gelumbės arba vilnonius diržus, o karininkai – raudonos. Pakinktai yra natūralios spalvos, eilinių karių balnai dažyti juodai, o karininkų – kaustyti sidabru. Ulonų balnai yra totoriško stiliaus, panašūs į kazokų, be gūnių, su pritvirtintais pistoletais“.

Panašus į šį aprašymą totoriaus atvaizdas pavaizduotas XVIII a. pradžios graviūroje, kuri dabar saugoma Karo ministerijos bibliotekoje Paryžiuje. Ant jos yra užrašas:

«*Les Wullangs Cavallereie polonaise qui combat montèe sur de forts petits chevaux et se servant d'une lance assez longue garnie en haut d'une manière d'étandard ou banderolle dont ils se servent pour les chevaux des ennemis*». („Ulonai – tai lenkų kovinė kavalerija, jojanti ant stiprių mažų žirgų ir naudojanti gana ilgas ietis su vėlevėlėmis viršuje, kurių plazdėjimas baido priešo žirgus“, - *pranc.*)

(Iš lenkų kalbos vertė Adas Jakubauskas)
(Tęsinys kitame laikraščio numeryje)

MUSTAFA MURZA DAVIDOVIČIUS

(*Tęsinys. Pradžia LT Nr. 3(178), LT Nr.4(179)*)

SEIT JAGJA KAZAKOV

IR VĖL ALUŠTA...

XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Aluštos miesto savivaldos tyrinėtojas, istorijos mokslų kandidatas A. I. Krotovas, taip pat Krymo kraštotyros muziejaus Aluštos filialo direktorė V. G. Rudnickaja savo publikacijose apie Aluštos virsmą kurortiniu miestu daug vietos skyrė asmenybės vaidmeniui istorijoje. Jie rinko medžiagą apie pirmąją miesto administraciją po to, kai 1902 m. Aluštai buvo suteiktas miesto statusas. Apie miesto valdymo įvedimą Aluštoje ir Alupkoje pirmą kartą buvo pranešta Taurijos žemės susirinkimo sesijoje. Pažodžiui jis skambėjo taip: „...kaip miestai jie plėsis savarankiškai... ir administracinė struktūra užtikrins visas galimybes racionaliai tvarkyti valstybės ūkį». Po dvejus metus trukusių diskusijų dėl naujo statuso rengimo ir caro šeimai artimo asmens apsisprendimo Alupkai miesto statusą suteikti atsisakyta, tačiau Aluštos atžvilgiu atsirado šias sąlygas apibrėžiantis dokumentas: „1902 m. gegužės 31 d. Imperatorius, vadovaudamasis Ministrų komiteto nuostatais, nutarė:

1. Aluštos kaimą, Jaltos apskrityje, Tauridos gubernijoje, kartu su gretimais privačiais žemės sklypais, kurių bendras plotas pagal Tauridos gubernatoriaus pateiktą planą yra 332 dešimtosios 412 kvadratinių saženų, pakelti į to paties pavadinimo miestą be rajono...

2. Pavesti vidaus reikalų ministrui priimti įsakymą ... dėl viešojo administravimo įvedimo Aluštos mieste pagal miesto nuostatų 1 punktą.“

Remiantis šiuo dokumentu, 1903 m. ketverių metų kadencijai buvo išrinkti pirmieji dvylika miesto administracijos atsakingų asmenų. Balandžio 11 d. naujai išrinktas miesto galva bajoras Dmitrijus Iliodoravičius Felkneris surengė iškilmingus pietus naujai išrinktųjų garbei. Viename iš 1903 m. laikraščio „Krymo kurjeris“ numerių apie tai buvo pranešta ir pateikta poetiška vieno iš susirinkusiųjų kalba. Dabartiniai Krymo totoriai, išrinkti pirmosios miesto administracijos nariais, taip pat buvo pagerbti poetiniais pagyrimais:

«...Ir kad verslas būtų sėkmingesnis // Davidovičius drąsiai duos patarimų, // Bachčisarajaus galva. // Žinoma, bendrųjų planų pastovumą, // naujovių veržlumą ir karštį // Gafaras galės palaikyti, // o kartu su juo ir Šach-Muratas Osmanovas. // Tikrai miestas bus laimingas, // Kol jie darys tai, ką turi daryti, // Osmanas Ali ir Mustafa // Ir Chalil-Bai – draugų šeima...»

Čia kalbama apie Krymo totorius, kurie ne tik mėgavosi miestiečių pagarba, bet ir savo asmeninėmis lėšomis galėjo padėti miesto ekonomikai.

Nepaisant euforijos, apėmusios pirmosios miesto valdžios narius, vėlesni metai parodė jos neefektyvų darbą, dėl kurio laikraščiai ne tik ironizavo, bet ir kaltino Aluštos vadovybę. Pagrindinė nesėkmės priežastis buvo finansavimo problema, pirmojo miesto biudžeto nepakako net einamosioms problemoms spręsti, nes anksčiau daugelyje sričių išlaidos buvo dengiamos iš žemstvos ir gubernijos biudžeto. Pirmasis Aluštos, kurios gyventojų skaičius siekė 2760 žmonių, biudžetas buvo 3697 rubliai. Tarp nekilnojamojo turto objektų savininkų, kurių mokesčiai sudarė miesto iždą, buvo 143 krikščionių,

247 musulmonų (Krymo totorių), 7 karaimų ir 12 žydų.

Remdamiesi to meto laikraščių medžiaga sužinojome, kad vienas pirmųjų miesto tarybos narių priimtų sprendimų buvo turgaus, kaip miesto išdo papildymo objekto, įrengimas. Tam tikslui nuspręsta nugriauti senąsias, vadintas „Mitrdatovskoje“ kapines (dabar tai centrinio turgaus teritorija, greita esantis viešasis sodas iki miesto vykdomojo komiteto). Tam buvo pasitelkta imperatoriškoji archeologinė komisija ir „per dvi savaites visi antkapiai buvo suskaldyti, kaulai surinkti, žemė išvežta ant kelio į Kozmo-Domianovskio vienuolyną“. Pagal archeologų pranešimus, išskyrus kaulus ir 1825 m. monetą, tada nieko nerasta.

Tačiau praėjusiais metais vienas miesto gyventojas šioje vietovėje po purvo pylimu rado Krymo chanato laikotarpio monetą, ir tai patvirtina, jog šios kapinės buvo vienos iš seniausių kapinių Aluštos teritorijoje. Šiaip ar taip ši kapinių naikinimo situacija miesto gyventojams puikiai žinoma ir mūsų laikais. Skirtingais laikotarpiais sovietmečiu mieste buvo sunaikinti du musulmonų, graikų, žydų ir vokiečių nekropoliai. Dabar jų vietose yra troleibusų stotis, autobusų stotis, turgavietės ir keliai.

Nepaisant neramių laikų (1905 m.), pajūrio miestelis pažengė į priekį: sutvarkyta pakrantė, įkurtos prekybos įstaigos, atidaryta ikimokyklinio ugdymo įstaiga „Lopšelis“ vargšams, veikė vaistinė, viešasis susirinkimas, biblioteka. Tuo metu miesto administracijai vadovavo Kijevo universiteto Teisės fakultetą baigęs notaras E. E. Voznesenskis, tačiau, nepaisant to, jam nepavyko sutelkti visuomenės jėgų ir priimti tinkamų valdymo sprendimų. Todėl 1907 m. lapkričio 10 d. viršininkai (deputatai) miesto vadžias perdavė Mustafai Murzai Davidovičiui, tikėdamiesi jo ankstesnės vadybininko ir ekonomisto patirties. Šios viltys buvo daugiau nei pagrįstos, ir ateinančius aštuoneerius metus, iki pat savo mirties, šis žmogus atidavė visas jėgas Aluštos plėtrai, kurios tempai pranoko visus lūkesčius.

Prieš 1908 m. rinkimus Aluštos visuomenė iškėlė klausimą dėl rinkėjų skaičiaus naujoje miesto valdžioje. Krymo totoriai reikalavo, kad jų, taip pat krikščionių, atstovų skaičius būtų padidintas iki 7 žmonių, taip pat į atstovybę būtų įtrauktas 1 žydas. Šis pasiūlymas sulaukė rusų dvarininkų pasipriešinimo, o notaras Voznesenskis pareiškė, kad pagal 1906 m. vienadienio (!) gyventojų surašymo duomenis krikščionių yra daugiau nei pusė. Aptarus šį klausimą, buvo nuspręsta būsimums rinkimus rengti pagal senąsias taisykles.

Čia reikėtų paminėti egzistavusią Krymo totorių ir rusų dvarininkų konfrontaciją, kurios šaknys glūdėjo vietinių gyventojų žemių nusavinimo ir išdalijimo rusų dvarininkams laikais. Tai buvo dar viena miesto plėtrą stabdžiusi problema, kurią taip pat teko spręsti M. Davidovičiui. Kokiais būdais tai pavyko pasiekti, papasakosime toliau, o kol kas pristatysime jo vadovaujamo miesto administraciją: mokytoją, profesorių ir meno mecenatą D. I. Tichomirovą, gydytoją J. G. Poliutą, raštininką, vyndarį S. A. Kašiną, valstybės patarėją R. A. Orlukovičių, techniką-hidrologą I. M. Peddaką, notarą E. E. Voznesenskį, taip pat dirbo atsistatydinęs generolas leitenantas V. M. Linden, atsistatydinęs karininkas F. V. Prichodko, Aluštos kaimo administracijos vadovas Ibrahim Kurt Umer oglu (Starcha Ibrahim), žemvaldys Aji Mustafa Gaboy, tarnautojas, buvęs viršininko padėjėjas Seit-Jagya Gaboy, tarnautojas Ibrish Asanov,

žemvaldys Gafar Umerov, kolegijos vertintojas Dachnovas, žemvaldys Mustafa Adži-Mamut ir Ennanas Adži Asan ogli.

Apie pastarąjį reikėtų papasakoti daugiau. Žemvaldžių palikuonis, kaip dar prisimena seni žmonės, „turtiniausias Aluštos Krymo totorius», Adži Ennanas buvo Aluštos musulmonų verslo elito lyderis. Jis pats, kaip ir visi šios šeimos protėviai, buvo pamaldūs žmonės ir atliko piligriminę kelionę į Meką. Jiems priklausė sodai ir vynuogynai, žemės sklypai, kuriuose dabar yra kelios gydyklos ir gatvės, prasidedančios nuo Aluštos miesto krantinės. Neabejotinas autoritetas Krymo totorių visuomenėje leido Aji Ennanui per paskutinius rinkimus gauti daugiausia balsų (60 iš 82) ir pirmą kartą tapti miesto galva. Iki tol šis išdidus vyras nenorėjo užsiimti visuomenine veikla, o labdaringa veikla užsiėmė tik finansuodamas mečetes. Adžio Ennano požiūris į visuomeninį gyvenimą pasikeitė prasidėjus draugystės, o vėliau ir giminystės ryšiams su Mustafos Davidovičiaus šeima, susiejus jų vaikus santuokiniais ryšiais.

Miesto galva sugebėjo Adži Ennaną sužavėti savo tautinio atgimimo ir tautos švietimo idėjomis, įtraukė jį į įvairių tautinių sambūrių, susirinkimų ir suvažiavimų veiklą. Taigi 1905 m. balandžio 8 d. jie buvo išrinkti Krymo totorių nacionalinio suvažiavimo deputatais ir dalyvavo rengiant „Krymo pusiasalio musulmonų susirinkimo“ nutarimą. Jame išreikštas prašymas Rusijos vyriausybei atkurti musulmonų dvasininkų rinkimą, panaikinti vakfų komisiją, kuri administravo religinių bendruomenių pinigus, suteikti žemės ir miškų bežemiams Krymo totoriams. Gegužės 6 d. Krymo totorių delegacija išvyko į Sankt Peterburgą įteikti peticiją, tarp jos narių buvo Aluštos gyventojai Mustafa Davidovičius ir Aji Ennanas. Ši kelionė ir apsilankymas įvairiose ministerijose turėjo didelę reikšmę tiek pačių delegatų, tiek Krymo totorių savimonės formavimui.

Grįžę į Aluštą, jie pradeda aktyviai dirbti Aluštos miesto supaprastintoje valdyboje, kuri užsibrėžė tikslą spręsti aktualias problemas ir tenkinti miestiečių poreikius. Tarp pirmųjų – vandentiekio ir kanalizacijos statyba, kova su antisanitarinėmis ir užkrečiamomis ligomis, o toliau – krantinės sutvarkymas ir pučiamųjų orkestro samdymas muzikiniams vakarams miesto sode. Visi šių sprendimų praktinio įgyvendinimo klausimai gulė ant miesto galvos pečių, ir jis sėkmingai susidorojo su iškeltomis užduotimis.

Tuo metu, kai žemvaldžių konfrontacija dėl įtakos sferų pasiekė kritinį tašką, M. Davidovičiui pavyko diplomatinėmis priemonėmis ir pasitelkus savo giminaičio Adži Ennan autoritetą pritraukti vietinių turtuolių ir dvarų savininkų lėšų, kad būtų galima remontuoti ir tiesti kelius miesto ribose, o vėliau ir už jų ribų. Svarbų vaidmenį čia atliko asmeninis pavyzdys. Davidovičiui priklausiusį žemės sklypą sudarė maždaug du hektarai, o tai tais laikais buvo nedidelis plotas. Tačiau, nepaisant to, miesto galva 400 kvadratinių metrų neatlygintinai atidavė kelių tiesimui, o kiti stambūs žemės savininkai net už pinigus nenorėjo atiduoti savo žemės. Panašiai elgėsi ir pirklys Nikolajus Stakejevas, žinomas miesto filantropas. Už tai abu buvo apdovanoti Aluštos miesto tarybos pagyrimo raštais.

1904 m. įkurta Savitarpio kredito draugija taip pat aktyviai padėjo miestui ir skyrė lėšų kurorto reikmėms. Kurorto gerinimo draugija taip pat prisidėjo prie miestelio plėtos plėsdama poilsiautojams siūlomas paslaugas. Bendras darbas leido per gana trumpą laiką įsteigti prie miesto valdžios Butų nuomos informacinį biurą, iš pirklio N. D. Stakejevo nu-

pirkti žemės sklypą turgaus aikštei, sudaryti sutartį su totorių naujakurių draugija dėl jūros paplūdimio nuomos 5 metams, pagerinti gatvių apšvietimą žibalu, o krantinėje – elektriniais žibintais, atlikti Genujos tvirtovės stiprinimo darbus.

Tarp kitų klausimų, į kuriuos miesto galva atkreipė dėmesį, – bulvarų įrengimas poilsiautojams, vasaros teatro statyba, miesto krantinės išplėtimas, „naujo dviejų aukštų pastato statyba turgaus aikštėje“ (užkonservuota iki šiol), paramos teikimas nepasiturintiems „dėl sunkios žiemos (1911 m. – aut.) ir nedarbo“, miesto ribų išplėtimas ir pasirengimas ketverių metų rinkimams.

Artėjant naujiems rinkimams jis nusiuntė gubernijos įstaiagai peticiją su prašymu įtraukti į rinkimus žydus, nes Aluštoje padaugėjo pasiturinčių žydų (nuo 5 žmonių 1903 m. iki 26 – 1911 m.), kurie aktyviai dalyvavo visuomeninėje miesto statyboje. Nepaisant to, kad valdžia nebuvo palanki žydams, visose Aluštos dalyse žydams buvo leista gyventi.

Esmė ta, kad 1890 m. žemės reforma atėmė iš žydų teisę dalyvauti savivaldoje, o 1892 m. birželio 11 d. miesto nuostatais žydams neleista dalyvauti rinkimuose į miesto savivaldos organus. Todėl Davidovičiaus prašymas buvo atmestas su pastaba, kad „Vidaus reikalų ministerija nemato reikalo į miesto patikėtinius priimti žydų religijos asmenis...“.

Rinkimai įvyko 1911 m. lapkričio 11 d. Visuotinio susirinkimo patalpose (pastatas išlikęs) Aluštos krantinėje. Jų rezultatai buvo nuspėjami. Mustafa Murza Davidovičius trečią kartą buvo išrinktas miesto administracijos įgaliotiniu ir antrą kartą užėmė miesto galvos pareigas. Jo padėjėju buvo paskirtas pirmojo „Vadovo po Aluštą“ autorius D. I. Ivanovas, o 1915 m. kovo mėn. jį pakeitė tarnautojas Seydali Ametas Chalbašas (po M. Davidovičiaus mirties jis buvo išrinktas miesto galva). Iš Krymo totorių naujaisiais komisarais tapo dvarininkai Gafaras Umerovas ir Ibraimas Kurtas Umerovas, miestelio brigadininkas Muchteremas Eredžepovas ir pirklys Seit-Chalilas Emirovas.

Greta ekonominių klausimų M. M. Davidovičius labai aktyviai rūpinosi Aluštos gyventojų švietimo, ypač Krymo totorių pasaulietinio švietimo, problemomis. 1908 m. jis dalyvavo gubernijos administracijos pasitarimo darbe, kuriame buvo svarstomi dabartinės mokyklų padėties, rusų ir Krymo totorių kalbos mokymo, vadovėlių leidybos, mokytojų rengimo, Krymo totorių „aukštesniojo tipo“ mokyklų klausimai. Įkvėptas šio Krymo susitikimo rezultatų Aluštos galva skatino mokyklų vaikams ir suaugusiesiems atidarymą ne tik mieste, bet ir Bijuk-Lambato, Kučuk-Uzeno ir Korbekulės kaimuose. 1912–1913 mokslo metais vakarines totorių pamokas Aluštoje lankė 30 žmonių, veikė nauja Tichomirovo vaikų mokykla. Tačiau, nepaisant to, laikraštis „Rusijos Rivjera“ 1912 m. rugpjūtį rašė, kad miesto burmistras mano, jog „mieste reikia aukštesnio tipo mokyklos“, taip pat buvo pranešta, kad E. N. Peltzeris, M. V. Ignatjevas šiam reikalui paaukojo lėšų, o Adžis Ennanas „neatlygintinai skyrė žemės sklypą“ šioms reikmėms. Nepaisant problemų dėl patalpų aukštesnioji pradinė mokykla vis dėlto buvo iškilmingai atidaryta ir pradėjo darbą.

Tų pačių metų rudenį, svarstant medicinos paslaugų klausimus, miesto valdžia po ilgų diskusijų (Davidovičiaus pranešimas apie Krymo totorių moterų padėtį nepaliko abejingų, vėliau jis net buvo išspausdintas provincijos laikraštyje) nutarė miesto ligoninėje įkurti atskirą skyrių musulmonėms moterims ir skirti vieną aukštą gimdymo skyriui. Darbo Bachčisarajuje

patirtis leido Davidovičiui per trumpiausią laiką organizuoti ambulatorinį Krymo totorių moterų ir vaikų priėmimą skubios pagalbos skyriuje, taip pat kartu su M. S. Maškovceva atidaryti vasaros vaikų stovyklą tuberkuloze sergantiems ligoniams.

1913 m. Aluštos kurortui buvo triumfo metai – Sankt Peterburge vykusioje Visos Rusijos higienos parodoje miestas buvo apdovanotas sidabro medaliu „už pastangas pagerinti klimatologinį gydymą“. Tai buvo ir asmeninė paties Mustafos Murzos Davidovičiaus pergalė, kuris per penkerius vadovavimo miestui metus sugebėjo ne tik suvienyti vietos elitą, bet ir priversti

jį dirbti kartu su įgaliotiniaisi miesto labui. Jei susimąstytume ir atsižvelgtume į to meto vystymosi technologijas, galime tvirtai teigti, kad miesto galvos veikla, kalbant šiuolaikiniais terminais, buvo tokia kūrybinga, kad zemstvos ir gubernijos valdžia negalėjo jai pasipriešinti. Miesto supaprastintos administracijos susirašinėjimas su jais leidžia daryti prielaidą, kad ne visiems patiko iniciatyvos ir Aluštoje vykstantys pokyčiai, tačiau tai nesustabdė miesto ir jo bendruomenės plėtros.

*(Iš rusų kalbos vertė Asija Kovtun)
(Tęsinys sekančiame laikraščio numeryje)*

2024 metais gegužės 18 dieną sukanka 80 metų, kai prasidėjo masinė totorių deportacija iš Krymo – Krymo totorių genocidas

1944 metų gegužės 18 dieną iš Krymo į Centrinę Aziją ištremta daugiau nei 230 tūkst. žmonių – beveik visi pusiasalyje gyvenę totoriai. Bemaž pusė daugiausia į Uzbekistaną ištremtų totorių mirė nuo bado ir ligų. Likusiems į gimtąjį Krymą leista grįžti tik prasidėjus „perestroikai“. 2014 metais Rusijai aneksavus Krymą, buvo uždrausta totorių bendruomenės asamblėja ir televizijos kanalas, sulaikyta ir įkalinta šimtai aktyvistų. Daugiau nei 10 tūkstančių ten gyvenusių totorių dėl persekiojimo ir represijų iš savo namų Kryme buvo priversti persikelti gyventi į Ukrainos gilumą.

2016 m. gegužės 12 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl Krymo totorių (2016/2692 (RSP)). Žemiau pateikiamas jos tekstas.

„Europos Parlamentas,

– atsižvelgdamas į savo ankstesnes rezoliucijas dėl Rytų partnerystės, Ukrainos ir Rusijos Federacijos,

– atsižvelgdamas į Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Demokratiškos institucijų ir žmogaus teisių biuro (ODIHR) ir ESBO vyriausiojo tautinių mažumų reikalų komisaro pranešimus apie žmogaus teisių vertinimo misijas Kryme,

– atsižvelgdamas į Europos žmogaus teisių konvenciją, Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą, Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą ir JT deklaraciją dėl čiabuvių tautų teisių (angl. UNDRIP),

– atsižvelgdamas į 2014 m. kovo 21 d., birželio 27 d. ir liepos 16 d. Europos Vadovų Tarybos išvadas, kuriomis nustatomos sankcijos Rusijos Federacijai neteisėtai aneksavus Krymą,

– atsižvelgdamas į JT Generalinės Asamblėjos 2014 m. kovo 27 d. rezoliuciją 68/262, pavadintą „Ukrainos teritorinis vientisumas“,

– atsižvelgdamas į organizacijos „Freedom House“ ataskaitą „Laisvė pasaulyje 2016 m.“, kurioje neteisėtai aneksuotame Kryme politinės ir pilietinės laisvės įvertintos kaip „nelaisvos“,

– atsižvelgdamas į 2016 m. balandžio 26 d. vadinamojo Krymo Aukščiausiojo teismo sprendimą, pagal kurį Krymo totorių tautinis parlamentas (Medžlisas) paskelbtas ekstremistų organizacija ir jo veikla uždrausta Krymo pusiasalyje,

– atsižvelgdamas į 2016 m. balandžio 14 d. ir 2016 m. ba-

landžio 26 d. Europos Komisijos pirmininko pavaduotojos ir Sąjungos vyriausiosios įgaliotinės užsienio reikalams ir saugumo politikai atstovo spaudai pareiškimus dėl Krymo totorių Medžliso veiklos sustabdymo ir dėl vadinamojo Krymo Aukščiausiojo Teismo sprendimo uždrausti Medžliso veiklą,

– atsižvelgdamas į 2016 m. balandžio 26 d. Europos Tarybos žmogaus teisių komisaro pareiškimą, kuriame raginama atšaukti Medžliso veiklos uždraudimą, ir į 2016 m. balandžio 26 d. Europos Tarybos generalinio sekretoriaus pareiškimą, kuriame išreiškiamas susirūpinimas, kad Medžliso uždraudimas gali būti nukreiptas prieš visą Krymo totorių bendruomenę,

– atsižvelgdamas į 2014 m. rugsėjo 5 d. Minsko protokolą ir 2014 m. rugsėjo 19 d. Minsko memorandumą dėl 12-os punktų taikos plano įgyvendinimo,

– atsižvelgdamas į Darbo tvarkos taisyklių 135 straipsnio 5 dalį ir 123 straipsnio 4 dalį, A. kadangi Rusijos Federacija neteisėtai aneksavo Krymą ir Sevastopolį ir todėl yra okupacinė valstybė, kuri pažeidė tarptautinę teisę, įskaitant JT Chartiją, Helsinkio baigiamąjį aktą, 1994 m. Budapešto memorandumą ir 1997 m. Ukrainos ir Rusijos Federacijos draugystės, bendradarbiavimo ir partnerystės sutartį.“ (Visas tekstas rezoliucijos yra Europos Parlamento paskelbtas oficialiuose puslapiuose).

Remiantis tuo pagrindu 2016 m. gegužės 12 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl Krymo totorių (2016/2692(RSP)).

LR Seimas priėmė rezoliuciją dėl Sovietų Sąjungos vykdyto Krymo totorių tautos naikimo pripažinimo genocidu

2019 m. birželio 6 d.

Seimas pripažino 1944 metais Sovietų Sąjungos įvykdytus nusikaltimus prieš Krymo totorių tautą genocidu ir pakvietė tarptautinę bendruomenę solidarizuotis su Krymo totorių tauta ir tęsti 2014 metais Rusijos Federacijos įvykdytos Ukrainos Krymo okupacijos ir aneksijos nepripažinimo politiką. Už tai numatančią Seimo rezoliuciją (projektas Nr. XIIIIP-3476(2)) balsavo 77 Seimo nariai, susilaikė 1 parlamentarai.

Priimtu dokumentu Seimas pasmerkė 1944 metais totalitarinio Sovietų Sąjungos režimo suplanuotą ir įvykdytą Krymo totorių tautos naikinimą ir deportaciją iš jų Tėvynės

– Krymo pusiasalio į negyvenamas Centrinės Azijos sritis, per kurias nuo bado, ligų, kankinimų ir sunkaus priverstinio darbo žuvo didžioji dalis deportuotų Krymo totorių.

Kartu Seimo rezoliucijoje smerkiama 2014 metais Rusijos Federacijos įvykdyta neteisėta Ukrainos Krymo okupacija ir aneksija bei prieš civilius gyventojus ir Krymo totorių tautą vykdoma diskriminacija kalbos, kultūros, religijos ir tautybės pagrindu, panaikinta Krymo totorių savivalda.

Analogiška rezoliucija 2019 m. gegužės pradžioje priimta Latvijoje.

ADAMONYS – LIETUVOS TOTORIŲ ISTORIJOS DALIS

(*Tėsinys, pradžia LT Nr.5,6(173-174), Nr.1(175), Nr.2(176), Nr.3(177), Nr.4(178), Nr.1(179)*)

Motiejus CHALECKAS

4. Pokaris, vaikystė ir kaimo kolektyvizacija Neramus pokario gyvenimas

Patys žiauriausi laikai žmonijai – tai karai ir pokarių laikotarpiai. Karai tai konfliktai tarp valstybių naudojant ginklus ir žmones juos naikinti. Tuo laikotarpiu kenčia visi gyventojai, tiek dalyvaujantys kare, tiek likę namuose, jų turtas ir žmonių gyvenimo rimtis. Mūsų seneliai ir tėvai pasakojo, kad matė Rusijos carizmą, Pirmąjį pasaulinį karą, Rusijos revoliucijas, sovietų ir nacių okupacijas.

Mūsų kartai, gimusiai Antrojo pasaulinio karo išvakarėse ir karo metu, apie karus priminė vyresniųjų netektys, jų išgyvenimai ir pasakojimai apie karus. Mes prisimename tik Antrojo pasaulinio karo atskirus epizodus. Nuotrauka žemiau. Matėme per kaimą pravažiuojančią vokiečių karių techniką, o po kažkiek laiko pražygiavo ir Raudonosios armijos ginkluoti kariai su kitokia technika, apranga, kalba ir kitais skiriamaisiais ženklais. Girdėjome sviedinių sprogimų aidus tai iš Kauno, tai nuo Alytaus ar Varėnos pusių ir dar nežinia iš kur. Laikui bėgant bombų sprogimo dundesys ir gaisrų pašvaistės pradėjo retėti. Visi džiaugėsi, kad jau baigėsi karas. Bet žinios kaimą pasiekdavo prieštaringos – karo veiksmai dar tęsėsi tik persikėlė toliau į kitus kraštus. Po kurio laiko karo aidai vis tolo, tolo ir nutolo. Liko tik akivaizdūs karo pėdsakai: susprogdinti miestai, tiltai, geležinkelio bėgiai ir magistraliniai keliai. Nuotraukos pateikiamos žemiau. Ilgai po karo buvo atstatomi miestų gyvenamieji namai, infrastruktūra ir užmiesčiuose susprogdinti keliai.

Alytaus Antano Juozapavičiaus vardo tilto griuvėsiai po karo

Keltas per Nemuną Alytuje, pokaris

Kaimo marčios ir vaikų kryžstvimai

Taip sutapo, kad XX a. 4–5 dešimtmetyje kaime susikūrė daug jaunų šeimų ir kaimas pasipildė jaunomis šeiminkėmis, vadinamomis marčiomis. Jas, kaip įprasta, vadindavo pagal vyrų vardus ar pravardes: Adomienė-Adiukienė, Šimienė-Samunienė, Tamošienė, Lioskienė, Chasenkienė, Kūbienė, Jonienė-Vankienė ir pan. Kai kurių moteriškių nuotraukos žemiau.

Raudonosios armijos kariai žygiuoja Alytaus miesto sugriautomis gatvėmis

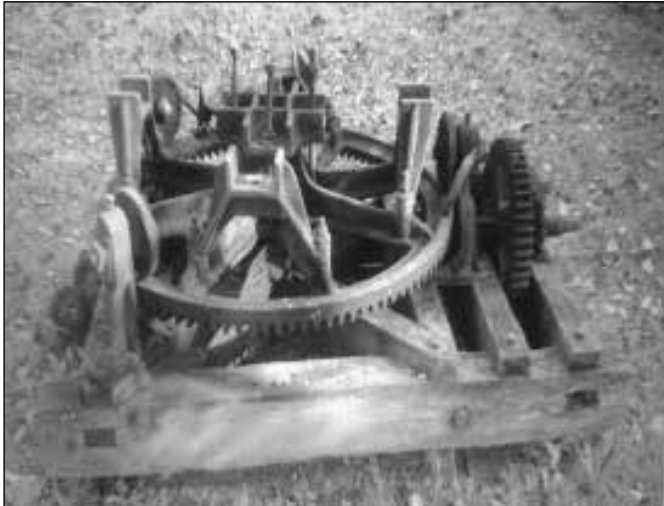
Adamonių kaimo marčios iš kairės: Adomienė (Adiukienė), Tamošienė su Samuniene (Šimiene), apačioje – Lioskienė. Nuotraukos jau XX a. pabaigoje

Alytaus miesto sugriauti namai

Kaime jau buvo susiformavusi ir materialiai sutvirtėjusi nauja ūkininkų karta. Vyrų, išlikę sveiki po karo, prisiminė savo pagrindines pareigas – rūpintis šeimomis, pradėjo vėl ūkininkauti. Kai kurie

iš anksčiau turėjo įsigiję tobulesnės ūkio technikos. Įdomiausias mechanizmas buvo prie kluono įrengtas didelio rato vadinamas maniežas. Nuotrauka žemiau. Tai arklio(-ų) pagalba sukamas didelis krumpliaratis, kuris per kitus mažesnius velenus sukdamo grūdinių augalų kuliamažą ar kitas ūkio mašinas. Tai buvo ūkio darbų palengvinimas, nereikėjo grūdus nuo šiaudų atskirti mediniais spragilais ar šiaudų pjaustyklę sukti rankomis. Kaime tokius maniežus turėjo Adomas, Jonas ir Samuelis Chaleckai.

Maniežo likučiai

Po kažkiek laiko kaime pradėjo gimti vaikai. Daugiausiai gimė berniukai. Bairašauskų šeimoje gimė 5 berniukai, Tomo Chalecko – 3 berniukai iš 4 vaikų, Adomo Chalecko – 2 berniukai iš 5 vaikų, mūsų šeimoje – visi 3 berniukai. Kitose šeimose irgi gimė berniukai, būsimieji gaspadoriai: Jokūbas Jablonskas, Tomas Chaleckas (F. Ch), Stepas Chaleckas ir kiti. Kai kurių nuotraukos žemiau.

Tai kaimui buvo vilties atjaunėti ir suklestėti perspektyvoje. Vietos žinovai tai vertino kaip fenomeną, kompensuojantį vyrų žūtis karuose. Tokia buvo kaimo senolių gyvenimiška filosofija.

Jaunos mamos ir aktyvios šeiminkės suaktyvino kaimo gyvenimą. Panoro bendrauti, susitikinėti, dalintis džiaugsmais su vienminčiais kaimynais. Šventadieniais organizuodavo pasisėdėjimus – gegužines, „majuvkomis“ vadintas. Gražiai pasidabinę, rinkdavosi gamtoje ar kažkurio kaimyno namuose į šventę su tradiciniais patiekalais.

Didesniems vaikams suaugusių vakaronės buvo neįdo-

Stepas, Juozas Bairašauskai ir Motiejus Chaleckas dar nelankantys mokyklos

Aleksandras ir Jonas Chaleckai, pradinukai

Tomas Chaleckas ir Jokūbas Jablonskas

mios, jie šventadieniais žaidė savo sugalvotus žaidimus, atitinkančius jų amžių ir pokario dvasią. Mažesni žaidė gaudynes, slėpynes, o paaugę, pasiskirstę komandomis, – kvadrata, improvizuotus karinius žaidimus. Vėliau žaidė lauko futbolo ir tinklinio sporto žaidimus.

Tik tėvams buvo neramu dėl vėl į Lietuvą sugrįžusios (1944 m.) Sovietų valdžios planų. Apie kolūkinę kaimų žemės ūkių santvarką Rusijoje jie girdėjo iš nuogirdų. Daugiau sužinojo iš eilinių Raudonosios armijos kareivių

ir iš Rytų atklydusių karo pabėgėlių. Be to, jie dar buvo neužmiršę apie ankstesnes (1940–1941 m.) Sovietų skelbtas didžiąsias reformas Lietuvoje. Tada buvo nustatyta vienam ūkininkui ne daugiau nei 30 ha. žemės norma, visa kita – išdalinta bežemiams ir mažžemiams. Buvusias privačias dirbtuves, parduotuves, mokyklas – suvalstybinti, bažnyčias uždaryti ir pan.

Gyventojai nerimavo, rinkdavo naujausių informaciją, ėjo klausyti naujausių žinių prie radijo imtuvų. Tokį baterinį eterio stebuklą kaime turėjo Samuelis Chaleckas. Iš tos dėžės sklido pažadai imtis visų priemonių neleisti įsitvirtinti sovietams Lietuvoje. Visos žinios žadino išvadavimo viltis ir ragino laukti: palaukti iki mėnesio vidurio, kitą kartą išgirdavo sakant, kad palaukti reikės dar vieną ar kelis mėnesius ir ragino priešintis naujiems užkariautojams. Kaimiečiai abejojo sovietų valdžios įsitvirtinimu ir laukė amerikonų, anglų ar kitų gelbėtojų, o kaime įvykiai vystėsi toliau.

Nauja valdžia. Vėl karas po karo

Nauji šeiminkai iš Rytų darė savo darbą. Kaimiečiai buvo verčiami vykdyti prievoles – tiekti maisto produktus (vadinamas pyliavas) Raudonosios armijos daliniams, dislokuotiems Lietuvoje, maitinti. Kai tik kaime pasirodydavo pravažiuojanti Raudonosios armijos kinkinių vilkstinė (vad. „obozas“), prasidėdavo arklių „mainai“. Kareiviai imdavo

iš ūkininkų ganyklų darbinius arklius, palikdami jiems savo nuvarytus, pusaklius ir suluošintus. Armijos vyriausiųjų karininkų paaikškinimas paprastas – viskas mūsų ir jūsų karo pergalei prieš vokiečius fašistus pasiekti. Kaimą pasiekdavo žinios, kad miestuose buvusių administracinių struktūrų valdininkus, nepatikimus tarnautojus ir kitus nepatikimus ir įškūstus žmones trėmė į Rusijos Tolimuosius Rytus.

Lietuvoje paskelbė visuotinę jaunų vyrų mobilizaciją, kuri turėjo papildyti Raudonąją armiją kovai su hitlerine Vokietija. Jaunuoliai, pašaukti į jų armiją, vengė tarnystės svetimoje kariuomenėje. Pradėjo slapstytis miškuose, vėliau prisijungė prie pagrindyje veikusios Lietuvos laisvės armijos (LLA) likučių.

Bijodami naujos valdžios represijų, prie jų prisijungė buvę įvairių ginkluotų struktūrų dalyviai ir kiti patriotiškai nusiteikę vyrai, nusprendę stoti į kovą su sovietų valdžios iširtvintimu Lietuvoje. Miškuose formavosi jaunų ir stiprių vyrų būriai, prasidėjo partizaninis ginkluotas pasipriešinimas kuriamoms sovietinėms įstaigoms ir organizuojamoms jų priemonėms.

Partizanai trukdė kaimuose organizuoti balsavimus į renkamas įvairaus lygio tarybas ir valdymo organus, trukdė veikti naujai sukurtoms sribų (rus. истребители – naikintojai) ir vietos milicijos ginkluotoms struktūroms. Užpuldinėjo miestelių sovietines įstaigas, žudė naujos valdžios paskirtus vadovus, tarybinius darbuotojus arba juos palaikančius gyventojus.

Partizaninei veiklai slopinti naujoji valdžia stiprino miliciją, ginklavo ir didino vadinamą liaudies gynybą – sribų struktūras. Jie kartu su atsiųstais vidaus kariniais daliniais rengė pasalas ir naikino miško partizanus. Dėl to sulaukdavo ir priešiškos partizanų reakcijos.

Aplinkinių kaimų gyventojams ilgam įsiminė susišaudymas ant vieškelio, prie įvažiavimo į Adamonių kaimą. Tuo metu Butrimonių miestelio sribai keliais arklių kinkiniais vežė iš Alytaus kažkokius krovinius. Kalbėjo, kad tai buvo jų būrio ginklų ir šaudmenų papildymas. Vilkstinei važiuojant žvyrkeliu ji buvo apšaudyta miško partizanų. Nukentėjo važlavę ginkluoti sribai, ant kelio liko sužaloti arkliai, vežimo ir krovinių liekanos. Paryčiui atvykę kareiviai susišaudymo pėdsakus likvidavo: nužudytus arklius užkasė Ch. Bairašausko artimiausiame dirbamame lauke, sulaužytų vežimų dalis ir išmėtytus įvairius daiktus išvežė. Kelias savaites vyko miškų ir krūmų „šukavimai“ ir gyventojų tardymai.

Nors Antrasis pasaulinis karas pasibaigė, nustojo aidėti sprogimų aidai, vadinamas vietinis karas tęsėsi ir karui pasibaigus. Toliau vyko miško partizanų pasipriešinimas naujos valdžios planams ir priemonėms. Toks užsitęsęs partizaninis pasipriešinimas krašto sovietizacijai nepatiko

Maskvai. Pagal jos nurodymą vietos valdžia ėmėsi „buržuazinio-nacionalinio elemento“ naikavimo priemonių. Verbavo savo šnipus į partizanų būrius ar ryšininkus, siuntė į „oblavas“ ginkluotus Raudonosios armijos NKVD dalinius, milicijos ir sribų būrius partizanams naikinti. Taip 1951 m. kovo 3 kaimyniniame Valiūnų kaime buvo nužudyti Dainavos apygardos šeši partizanai ir vienkiemio šeiminko Novapolsko vyriausias sūnus. Toje sodyboje buvo įrengta partizanų slėptuvė. Apie tai mena netoli tos sodybos pastatytas paminklas. Nuotrauka žemiau.

Paminklas Dzūkų rinktinės partizanams, žuvusiems Valiūnų kaime

Vyko toliau neskelbtas karas, tęsėsi žmonių žudymai. Mūsų kartai teko matyti, kaip buvo išmėtomi nukautų miškų partizanų kūnai Butrimonių miestelio centrinėje aikštėje. Tai buvo viena iš bauginimo priemonių pasitraukusiems į miškus naujos tvarkos pasipriešinimo dalyviams ir gyventojams, rėmusiems jų veiklą. Kaimiečiai buvo tapę kariaujančių pusių šantažų ir provokacijų aukomis. Taip pat teko matyti ir miškų partizanų aukų. Pokaryje į nacionalizuotas ir ištuštėjusiose Ardiškių dvaro gyvenamosiose patalpose buvo apgyvendintos bežemių naujakurių šeimos. Jiems ir kitiems bežemiams buvo išdalinta ir dvaro žemė. Už tai 1946 m. visų naujakurių šeimų vyrai buvo sušaudyti. Tai: Juozas Marcinkevičius, Stasys Vaitulevičius, Jonas Žaraskas, Adomas, Aleksandras ir Henrikas Vasiliauskai.

(Tęsinsy kitame laikraščio numeryje)

Šv. Adalberto (Vaitiekaus) žūties metinių ir Koalicinės bendradarbiavimo Deklaracijos 10 metų sukakties minėjimas bei naujų narių iškilmingas priėmimas

2024 04 27 d. Kauno Šv. Jurgio Kankinio Konvento bažnyčioje ir vienuolyno erdvėse iškilmingo renginio metu paminėtos Šv. Adalberto žūties metinės, istorinę atmintį puoselėjančių organizacijų 2014 m. balandžio 26 d. Kauno pilyje pasirašytos koalicinės bendradarbiavimo Deklaracijos 10-osios metinės ir priimti nauji nariai į istorinę atmintį puoselėjančias organizacijas.

Šv. Mišias už protėvius ir Šv. Adalberto kankinystę aukojo Šv. Jurgio Kankinio Konvento gvardijonas kunigas **Tomas Žymantas OFM** ir Diakonas brolis **Saulius Bernardas Belickas OFM**. Vyko **iškilmingas naujų narių priėmimas** į Šv. Adalberto – LDK – riterių ordiną, įteikiant dekretus, inauguracines juostas bei insignijas – Šv. Adalberto kryžius (autorė menininkė **Giedrė Bulotaitė**). Lietuvos Didžiosios Kuni-

gaikštystės kilmingųjų palikuonims įteikti Kilmės liudijimai, simboliniai LDK piliečių pasai ir heraldiniai ženklai.

Po renginio visiems dalyviams bus paruoštos **vaišės istorinėse brolių pranciškonų vienuolyno (pastatytas apie 1493-1502 m.) patalpose.**

Iškilmingo renginio metu šventės dalyvius sveikino ir prisiminė 2014 m. balandžio 26 d. Kauno pilyje pasirašytos koalicinės bendradarbiavimo Deklaracijos nuostatas Lietuvos bajorų kraštų susivienijimo vadovė **Kristina Giedraitienė**; Šv. Adalberto-LDK riterių ordino vadovas **Artūras Giedraitis**; asociacijos LDK Atminties rūmai vadovas **Danielius Vervečka**; Kauno

miesto ceremonmeisteris, ilgametis Kauno ir Lietuvos bajorų organizacijų vadovas **Kęstutis Ignatavičius**; Žemaičių bajorų draugijos vadovas **Stasys Kasparavičius**; Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininkas **Kęstutis Zenonas Šafranavičius**. Sveikinimo žodį tarė Kauno ukrainiečių asociacijos Stožary vadovas **Romanas Boreika** ir narė **Halyna Kubrak**; Europos parlamento narys **prof. habil. dr. Liudas Mažylis**.

2014 04 26 d. keturiolika organizacijų, pripažįstant esamą bendrumą, numatomą veiklą, puoselėjant Lietuvos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriją, kultūros paveldo palikimą, paskelbė Lietuvos kilmingųjų ir jų palikuonių asociacijų koalicinę bendradarbiavimo Deklaraciją.

Buvo numatytas ir dešimtmetį sėkmingai vyko bendras darbas genealogijos, heraldikos, humanitarinio mokslo, švietimo srityse; istorinių sukakčių minėjimo, atmintinų paminklinių objektų statybų įgyvendinimas; kultūros paveldo išsaugojimo, atkūrimo iniciatyvos; mokslinių konferencijų, labdaros renginių, istorinės atminties sklaidos visuomenei darbai.

Adalbertas (tikr. Vaitiekus) gimė apie 956 m. Bohemijos didiko Slavnyko šeimoje, Libice (Čekija) – žuvo **997 m. balandžio 23 d.** Prūsijoje.

Buvo pakrikštytas Vaitiekumi, o per Sutvirtinimo sakramentą gavo Adalberto vardą.

982 m. **Boleslovo II Pamaldžiojo** teikimu išrinktas pirmuoju Prahos vyskupu.

Šv. Adalbertas - pirmasis krikščionių misionierius prūsų žemėse, misijos metu 997 m. žuvo.

Imperatoriaus Otono III pastangomis jau 999 metais Šv. Adalbertas Vaitiekus buvo kanonizuotas – suteikus titulą – „Archiepiscopus Sancti Adalberti martyr“.

Jo gyvenimą ir mirtį aprašė **Jonas Kanaparijus** veikale *Šventojo Adalberto, Prahos vyskupo gyvenimas Vita sancti Adalberti episcopi Pragensis* (999 m.) ir Brunonas Kverfurtietis (tarp 1004–1008 m.).

Kauno Šv. Jurgio Kankinio bažnyčioje, restauruotame Švč. Trejybės altoriuje, saugoma pirmo laipsnio Šv. Adalberto relikvija, taip pat ir mūsų Ordino narių pastangomis iškilmingai atgabenta iš Gniezno (Lenkija) 2017 metais.

<https://www.ldk-atmintis.lt/index.php>

Vilniuje lankėsi Lietuvos totorių palikuonė su dukra iš JAV

Adas JAKUBAUSKAS

Gegužės 25-29 dienomis Lietuvoje lankėsi Lietuvos totorių palikuonė Christine Grzybowski ir jos dukra Hayley Garment. Abi gyvena JAV. Prieš atvykdamos į Lietuvą jos lankėsi Lenkijos totorių bendruomenėse Bohonikuose ir Krušiniuose. Šios viešnagės tikslas – artimiau susipažinti su Lenkijos ir Lietuvos totorių bendruomenėmis, jų kultūriniu paveldu. Ponia Christine Grzybowski – profesionali antropologė, mokslų daktarė. Dr. Christine Grabowski daugiau kaip 30 metų dirba Amerikos indėnų labui, konsultuoja gentis kultūros išsaugojimo, atstovavimo, ekonominės plėtros, ryšių su visuomene ir kitais klausimais bei teikia strategines politines ir žiniasklaidos konsultacijas Amerikos indėnams.

Gegužės 26 d. LTBS pirmininkas Motiejus Jakubauskas viešnioms surengė ekskursiją po totoriškąjį Vilnių. Gegužės 27 d. Christine Grzybowski ir Hayley Garment lydimos prof. Ado Jakubausko lankėsi Keturiasdešimt Totorių kaime, čia joms VšĮ „Pas totorius“ vadovė Zita Milkamonič surengė koldūnų gaminimo edukacinį užsiėmimą, Adas Jakubauskas papasakojo apie kaimo ir mečetės istoriją.

Renginys Lietuvos etnografijos muziejuje

2024-05-19 Lietuvos etnografijos muziejuje įvyko renginys, kuriame buvo pristatyti įvairių Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų paveldo aspektai.

Lietuvos totoriams atstovavo gausi grupė tautinį paveldą puoselėjančių organizacijų.

Kulinarinį paveldą pristatė Keturiasdešimt Totorių kaimo bendrijos narės Fatima Asanavičienė ir Zita Milkamoničiūtė.

Trakų bendrijos etnografinis ansamblis „EFSANE“ atliko šokius ir dainas. Renginio metu vaikams ir jaunimui vadovavo Olga Jakubauskienė (ansamblio vadovė Elnara Čiurlu, meno vadovas Seid Jagja Kazakov).

Kauno apskrities totorių bendruomenės narė Elvira Drozdova pristatė Krymo totorių „ORNEK“ meną ir surengė edukacines pamokas lankytojams.

Kęstutis Zenonas Šafranavičius pristatė fotografijų parodą. Didelį susidomėjimą sukėlė LDK generolo Juzefo Bielicko Lietuvos totorių karo istorijos klubo

narių aprangos ir ginklų ekspozicija.

Marat Baišev lankytojams surengė šaudymo iš lanko edukaciją.

Etnografijos muziejuje ne vienerius metus organizuojami tradiciniai rengi-

niai. Organizatoriai pakvietė dalyvauti ir kitais metais.

Šventės dalyviai ateityje tikisi didesnio bendruomenės narių palaikymo.

LT informacija

Lietuvos totoriai Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės antrajame ulonų pulke 1920–1940 m.

Kęstutis Zenonas ŠAFRANAVIČIUS

Lietuvos totoriai šimtmečiais pasižymi savo pasiekimais karybos srityje. Pirmieji totoriai kariai, patekę į LDK žemes, buvo lengvosios kavalerijos atstovai.

Manoma, kad karybos terminas ulonai kilęs iš totorių giminės ULAN. „Oglan“ totorių kalba reiškia „vaikiną, šaunuolį“.

Knygoje „Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje“ (autorai A. Jakubauskas, G. Sitdykov, S. Dumin) galime rasti šias biografijas: kunigaikščio, totorių maršalkos Ulano Džanajaus (Džanibeko, Enbeko), kunigaikščio, totorių maršalkos Ulano Jano Šagunevičiaus, kunigaikščio, totorių chorunžo Ulano Mustafa Fursovičiaus, kunigaikščio, totorių chorunžo ir karaliaus rotmistro Ulano (Bogdanovičiaus) Lostaiskio Abraimo Fursovičiaus, kunigaikščio, totorių chorunžo ir karaliaus rotmistro Ulano (Maliušinskio) Čimbajaus Jachjičiaus ir kitų.

18 amžiuje Ulanų gimines galima rasti Priešakinės sargybos pulkų sąrašuose. Šių pulkų istoriją aprašė Lenkijos istorikas J. Jaworskij. Straipsnius spausdiname laikraštyje jau antri metai.

Lietuvos kariuomenės karinis kavalerijos dalinys, veikęs 1920–1940 metais, buvo dislokuotas Kaune (Žaliakalnyje), Vilkaviškyje, o nuo 1926 m. ir Alytuje. Antrasis raitelių pulkas iš Pirmojo raitelių pulko eskadrono pradėtas formuoti Kaune. Pulko vadu paskirtas pulkininkas Pranas Jackevičius, 1920 m. 1-o eskadrono vadu paskirtas kapitonas Povilas Plechavičius. 1920 m. gruodžio mėnesį buvo pradėti formuoti 3-ias, 4-as pulkai. 4- tam pulkui paskirtas vadovauti Lietuvos totorius kapitonas Kazys Tallat-Kelpša (vėliau brigados

generolas, Lietuvos kariuomenės kavalerijos viršininkas).

Lietuvos kariuomenės pulkininkas Juzefas (Juozas) Kalino 1919–1920 m. karo mokykloje buvo paskirtas vyr. kavalerijos instruktoriumi.

1926 m. Lietuvos kariuomenės antrasis ulonų pulkas perkeltas į Alytų ir jam suteiktas Lietuvos kunigaikštienės Birutės vardas. Pulke buvo keturi kavalerijos eskadronai. Pulkas įėjo į Trečiosios pėstininkų diviziono sudėtį. 1922 m. pulkui vadovavo pulkininkas leitenantas Konstantinas Remišauskas, 1928 m. pulko vėliava su šūkiu „Garbingi bočių žygiai tebūnie mums gyvenimo rodiklis.“ Pulko vėliavoje pavaizduota kunigaikštienė Birutė, kitoje pusėje – Vytis.

Pulkui įvairiais laikotarpiais vadovavo: 1939 m. pulkininkas Kazys Labutis, 1940 m. pulkininkas Kazys Gudaitis.

1935 m. atskyrus vieną pulko eskadroną, iš naujo suformuotas Trečiasis dragūnų Geležinio Vilko pulkas.

1920–1940 m. antrajame ulonų Lietuvos kunigaikštienės Birutės pulke tarnavo grupė Lietuvos totorių. Jie daugiausia buvo kilę iš Dzūkijos.

Šeimų albumuose galima dažnai surasti nuotraukų su mūsų bočiais, tarnavusiais šiame pulke. Pateikiame pavardes šių žmonių: Danielius Makulavičius, Aleksas Selimavičius, Adomas Makulavičius.

Pulko kariai išsiskyrė kepurėmis su baltu viršumi ir rožiniu lankeliu.

Laikraštyje „Lietuvos totoriai“ skelbsime pulko karių biografijas.

(Tęsinys kitame laikraščio numeryje)

TAUTINIŲ MAŽUMŲ DEPARTAMENTAS
PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS

Laikraščio leidimą iš dalies finansuoja Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

2024-04-27–28 Trakuose įvyko III tarpkultūrinis tautinių mažumų mainų festivalis, kurį organizavo Nemėžio totorių bendruomenė.

LT informacija

Švenčionių krašto totorių bendruomenė sveikina Liudmilą JAKUBOVSKĄJĄ sulaukus garbingo 80 metų jubiliejaus!

Brangink kiekvieną gyvenimo akimirką, nes jos negrižta...

Brangink kiekvieną šalia esantį, nes jie išeina...

Brangink prisiminimus, nes jie suteikia gyvenimui pilnatvės...

Saugok savo viltis ir svajones, nes jos padeda gyventi...

Pagaliau saugok pati save, nes esi labai reikalinga ir svarbi. Būk laiminga!

2024 m. balandžio 12 d. Augustave, Lenkijoje, įvyko 100 totorių porų pokylis. Tokių pokylių rengimo tradicija labai sena, iš Lenkijos, Lietuvos ir Baltarusijos į renginį atvykdavo šeimomis. Jauni žmonės turėdavo galimybę susipažinti, neretai vėliau būdavo sukuriamos šeimos!

Šiais metais pokylis surengtas Lenkijos mieste Augustave, kur susirinko Lenkijos ir Lietuvos totorių bendruomenių atstovai. Lietuvai renginyje atstovavo ansamblio „Efsane“ solistai Selimas Churlu ir Karina Krinickaitė.

Renginio pradžioje pasirodė ansamblio „Bundžiuk“ šokėjai, o mūsų pora atliko vestuvių šokį pavadinimu „Agyr

ava ve Chaitarma». Šis šokis šiemet įtrauktas į Ukrainos nematerialaus paveldo sąrašą!

Elnara Churlu, Trakų totorių bendruomenės pirmininkė, folkloro ansamblio „Efsane“ vadovė.

Lietuvos totoriai

Leidžiamas nuo 1995 m. sausio mėn.

ISSN 1822–2072

Adresas:

V. Putvinskio 42,

LT–44211 Kaunas

El. paštas: jonridz@ktu.lt

www.ltim.lt

Autorių ir redakcijos nuomonės gali nesutapti.

Steigėjai: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Leidėjas: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Vyriausiasis redaktorius: Jonas Jonušas ☎ 8 679 86993

Administratorius: Kęstutis Šafranavičius ☎ 8 698 72926

Atsakingasis sekretorius: Jonas Ridzvanavičius ☎ 8 612 11797

Lietuvių kalbos redaktorius: Jonas Jonušas ☎ 8 679 86993

Tikėjimo klausimai: Romas Jakubauskas ☎ 8 674 17 710

Spausdino: Spaustuvė „Morkūnas ir Ko“

Užsak. Nr. Tiražas – 300 egz.